

2

ทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะกล่าวถึงทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องนี้ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอโดยจะเรียงลำดับดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องสื่อมวลชนกับสังคม
2. แนวคิดเรื่องสื่อมวลชนกับสุขภาพ
3. บทบาทของสื่อมวลชนกับเอดส์
4. บทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์
5. การกำหนดวาระข่าวสารหรือเรื่องพิจารณา
6. แบบจำลองผู้เฝ้าประตูของเวลส์ลีย์และแมคคูลิน
7. ทฤษฎีองค์การ
8. แนวการนำเสนอเรื่องเอดส์
9. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

แนวคิดเรื่องสื่อมวลชนกับสังคม

สื่อมวลชนในปัจจุบันนับว่าเป็นสถาบันที่มีบทบาทในสังคมและมีอิทธิพลสูงมาก เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นช่องทางในการสื่อสารที่สำคัญในการเชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารจำนวนมาก การขาดความเข้าใจในสื่อมวลชนก็จะทำให้ขาดความเข้าใจถึงสังคมในแก่นแท้เพราะสื่อมวลชนเป็นภาพสะท้อนของสังคมได้อย่างแจ่มชัด ยิ่งไปกว่านั้น หากปราศจากสื่อมวลชนแล้วก็เสมือนหนึ่งสังคมที่ขาดความมีชีวิต ขาดความเคลื่อนไหว (พัชนี เขยจรรยา, 2538, 76)

สื่อมวลชนมักมีความหมายคลุมไปถึงเครื่องมือทางเทคนิคซึ่งการสื่อสารมวลชนต้องใช้จากความหมายดังกล่าว สื่อมวลชนจึงประกอบด้วย

1. สื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือแผ่นพับ จดหมายเวียน ใบติดประกาศ และเครื่องมืออื่นๆ ซึ่งนำสารไปสู่มวลชนโดยผ่านทางตา

2. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media) ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และการบันทึกเสียงต่าง ๆ

ซึ่งผ่านทางหู หรือรายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และการบันทึกวิดีโอ ซึ่งผ่านทั้งตาและหู

ในอีกแง่หนึ่งมีการนิยามสื่อมวลชนในฐานะเป็นองค์ประกอบของหน่วยงานซึ่งผลิตสื่อหรือสารบางประเภท เช่น สำนักพิมพ์ผลิตหนังสือพิมพ์และนิตยสาร สถานีกระจายเสียงผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์ ฯลฯ

คำว่า "Press" มีความหมายว่า สื่อมวลชน คล้ายคำว่า Mass Communication กล่าวคือ หมายถึงสื่อหลัก 4 ประเภทคือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์และวิทยุซึ่งช่วยในการรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลเพื่อการสาธารณูปโภค เมื่อแรกเริ่มนั้น

คำว่า "Press" หมายถึง เฉพาะสิ่งตีพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์และวารสาร ต่อมาเมื่อช่วงปี 1930-1940 ได้รวมเอาข่าววิทยุและข่าวภาพยนตร์รวมไปด้วย ในปี 1950 ข่าวภาพยนตร์จึงหมดไปและถูกแทนที่โดยข่าวโทรทัศน์

คำว่า "Press" อาจมองในอีกแง่หนึ่ง คือ ในแง่ของการครอบคลุมพื้นที่ เช่น ข่าวต่างประเทศ (International Press) ข่าวระดับชาติ (National Press) ข่าวท้องถิ่น (Local Press) นอกเหนือจากการครอบคลุมในบางหัวเรื่อง เช่น ข่าวพาณิชย์ (Trade Press) ข่าวกีฬา (Sport Press)

ฉะนั้น คำว่า Press จึงมิได้เกี่ยวข้องกับสื่อข่าวเท่านั้น แต่รวมไปถึงผู้วิเคราะห์ข่าว นักวิจารณ์ บรรณาธิการ ช่างภาพ นักเขียน ด้วย

สื่อมวลชนสามารถนำเสนอเรื่องราวต่างๆไปยังประชาชนได้ ทั้งนี้การนำเสนอเรื่องราวของสื่อมวลชนอาจมีได้ในหลายรูปแบบ รูปแบบพื้นฐานที่สำคัญคือ

1. ข้อมูลข่าวสาร (Information) เป็นการนำเสนอในรูปแบบที่เป็นข้อเท็จจริงต่างๆ โดยหลีกเลี่ยงการบรรจุค่านิยมลงในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร
2. การขยายความและการชี้แนะ (Guidance-Extension) เป็นการนำเสนอในรูปแบบที่สอดแทรกความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ การใส่ค่านิยม การวิเคราะห์ การอธิบายความ เพื่อเป็นการโน้มน้าวผู้รับสารให้มีทัศนคติและพฤติกรรมที่สอดคล้องและเป็นไปตามความประสงค์

ของผู้ส่งสาร ทั้งนี้เป็นการชักจูงด้วยเหตุผล ตัวอย่างของการนำเสนอในรูปแบบนี้เช่น บทบรรณาธิการและการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

3. การชวนเชื่อ (Propaganda) เป็นการนำเสนอในอีกรูปแบบหนึ่งที่สอดแทรกอุดมการณ์หรือค่านิยม โดยเฉพาะในด้านการเมืองของผู้ส่งสารเพื่อการครอบงำผู้รับสาร
4. การโฆษณา (Advertising) เป็นการนำเสนอข่าวสารในรูปแบบที่เฉพาะ ทั้งนี้เพื่อเป็นการโน้มน้าวใจผู้รับสาร (ประชาชน) ให้มาใช้สินค้าหรือบริการ หรืออาจรวมถึงภาพพจน์ (ประชาสัมพันธ์) ของผู้ส่งสาร (เช่น บริษัทธุรกิจ)

การนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนหนึ่งๆอาจประกอบด้วยรูปแบบหนึ่งๆหรือหลายรูปแบบในการนำเสนอของสื่อมวลชนนั้นๆ รูปแบบต่างๆเหล่านี้อาจสะท้อนให้เห็นได้จากการกระทำตามหน้าที่ของสื่อมวลชนนั่นเอง อย่างไรก็ตามรูปแบบของการนำเสนอและหน้าที่ของสื่อมวลชนมักมีความเกี่ยวข้องกันเสมอ เพราะหน้าที่ของสื่อมวลชนจะถูกนำเสนอในรูปแบบหนึ่งๆที่สอดคล้องกันและรูปแบบของการนำเสนอก็ต่อถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนที่ตรงกัน จึงมักทำให้ความหมายทั้งสองปะปนกันเสมอ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทั้งสองอาจมองในแง่ของการตอบสนองต่อผู้รับสารได้ว่า ผู้รับสารมีความต้องการและใช้สื่อมวลชนอย่างไร ซึ่งอาจสรุปได้ว่า ภารกิจของสื่อมวลชนมี 6 ประการดังต่อไปนี้คือ

1. การแจ้งข่าว (Information)
2. การให้ความรู้ (Instruction)
3. การวิเคราะห์และแปลความ (Analysis and Interpretation)
4. การโน้มน้าวใจและการประชาสัมพันธ์ (Persuasion and Public Relations)
5. การขายและโฆษณา (Sales and Advertising)
6. ความบันเทิง (Art & Entertainment)

ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ภารกิจทั้ง 6 ประการนี้มุ่งเน้นถึงการสนองตอบผู้รับสารมากกว่าการคำนึงถึงหน้าที่โดยตัวเองของสื่อมวลชน แม้กระนั้นก็จะเห็นทิศทางได้ว่า บทบาทของสื่อมวลชนที่กล่าวมาเป็นบทบาทของสื่อมวลชนต่อสังคมในวงกว้าง หากจำแนกส่วนประกอบของสื่อมวลชนออกเป็นส่วนๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือการสื่อสาร เช่น การณรงค์ทางการเมือง การรณรงค์ทางด้านสาธารณสุข ฯลฯ จะเห็นได้ว่าบทบาทของสื่อมวลชนสามารถเข้าไป

เกี่ยวข้องได้ในรายละเอียดของทุกวงการ นอกจากนี้สื่อมวลชนจะมีบทบาทในวงกว้างแล้ว ยังมีบทบาทต่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ของส่วนประกอบสังคม ดังที่ Schramm เชื่อว่า การสื่อสาร โดยเฉพาะสื่อมวลชนช่วยส่งเสริมการพัฒนาสังคม อันเนื่องมาจากความสามารถของสื่อมวลชน ดังเช่น (ดร. สุรพงษ์ โสภนะเสถียร, 2533, 38)

1. การแจ้งข่าวหรือสารสนเทศ (To inform) เพื่อให้บุคคลรับรู้ถึงนวัตกรรมในด้านต่างๆ ที่นำเข้าไปสู่ชุมชนเพื่อการพัฒนาให้มีความทันสมัยมากขึ้น (ความทันสมัยในที่นี้ ไม่จำเป็นต้องมีแนวทางอย่างแบบตะวันตก แต่หมายถึงการที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ปราศจากความทุกข์ยาก และมีความสุขตามอัธยาศัย)
2. การปลุกระดมสำนึก (To mobilize) เป็นการปลุกพลังเพื่อให้บุคคล (ชาวบ้าน) ร่วมกันตัดสินใจวินิจฉัยปัญหาต่างๆ อันเนื่องมาจากการรับและกำหนดทิศทางการตลอดจนผลกระทบของนวัตกรรมที่มีต่อสังคม
3. การศึกษา (To educate) เป็นการเรียนรู้โดยต้องแท้ถึงนวัตกรรมทั้งนี้เพื่อการปรับปรุงและการพัฒนานวัตกรรมนั้นๆ

ในสังคมมวลชน สื่อมวลชนนับเป็นแหล่งข่าวที่สามารถพิสูจน์และทดสอบได้ ถึงแม้ว่าข่าวซึ่งถูกแพร่ออกมาอาจผิดหรือบิดเบือนจากความจริง แต่เราก็สามารถย้อนรอยหาแหล่งข่าวได้ ฉะนั้นสิ่งนี้จึงทำให้สังคมค่อนข้างมั่นใจว่าข่าวที่เสนอทางสื่อมวลชนเป็นความจริงและหากสมาชิกในสังคมรู้ว่าใครเป็นแหล่งข่าวก็สามารถระบอบคดียุติหรือความพยายามที่จะควบคุมผู้อื่นของแหล่งข่าวนั้นได้หรือสามารถระบุดูได้ว่ารายงานข่าวที่ออกมานั้นถูกตัดทอนหรือบิดเบือนอย่างไร

สื่อมวลชนเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ค่อนข้างใหม่ คือ เกิดราว 200-300 ปีมานี้เอง ความเจริญก้าวหน้าของสื่อมวลชนนั้นต้องอาศัยปัจจัย 2 ประการคือ

1. ความเจริญทางเทคโนโลยีเพื่อผลิตเครื่องมือที่จำเป็น
2. ระดับความรู้และการอ่านออกเขียนได้ของสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมที่ได้ใช้ข้อมูลที่เผยแพร่ทางสื่อมวลชน

นอกจากนี้ มีการพบว่าจากการที่คนในปัจจุบันมีเวลาว่างอันจำกัด ความต้องการในการเปิดรับสื่อมวลชนต่างๆดูเหมือนจะเพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษาในการเปรียบเทียบสื่อประเภทต่างๆ จะเห็นว่าสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์เหนือกว่าสื่อพิมพ์ในบางลักษณะ จากการศึกษาของชราวมม์ (Schramm:1973) พบว่า ยิ่งคนมีการศึกษามากเท่าใด ก็มีแนวโน้มที่จะสนใจสื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากเท่านั้น ขณะเดียวกันการศึกษาของโรเปอร์ (Roper:1967) พบว่าถ้าคนถูกจำกัดให้เลือกรับสื่อใดสื่อหนึ่ง โทรทัศน์จะเป็นสื่อที่คนต้องการมากที่สุดและเห็นว่าเป็นสื่อที่น่าเชื่อถือที่สุด

ดังที่กล่าวมาทั้งหมด สื่อมวลชนคือสถาบันที่มีบทบาทสำคัญเนื่องจากสื่อมวลชนทำหน้าที่รายงานปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม อีกทั้งยังคอยสอดส่องแจ้งข้อเท็จจริงและวิพากษ์วิจารณ์สังคมเมื่อเกิดเหตุการณ์ใดก็ตามขึ้นในสังคมทั้งประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือสาธารณสุข จากอดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวโดยรายงานข่าวที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังให้ความรู้ ความบันเทิง สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อประชาชน เรื่องราวที่สื่อมวลชนเสนอจะทำให้ประชาชนให้ความสนใจมากกว่าประเด็นปัญหาอื่นที่เกิดขึ้นแต่ไม่ได้รับการนำเสนอจากสื่อมวลชน ในขณะที่ปัจจุบันประเด็นเรื่องสุขภาพกำลังเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากคนในสังคมไทยซึ่งมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อยๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นกลาง ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งก็เนื่องมาจากการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสุขภาพของสื่อมวลชนนั่นเอง สื่อมวลชนได้แสดงให้เห็นว่าเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่สามารถส่งเสริมเรื่องสุขภาพได้โดยนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสุขภาพในแง่มุมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน เช่น การนำเสนอเรื่องแพทย์ทางเลือก ซึ่งส่งผลให้สังคมไทยเกิดการตื่นตัวเรื่องสมุนไพร และกระแสชีวิต นอกจากนี้การนำเสนอเรื่องราวทางสุขภาพบางเรื่องของสื่อมวลชนได้ทำให้เกิดความตื่นตัวจนกลายเป็นกระแสใหม่ในสังคม

สุขภาพและการบำบัดรักษาโรคในแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกัน ทักษะเรื่องสุขภาพก็เช่นเดียวกับทักษะเรื่องชีวิตที่ไม่สามารถนิยามให้แน่ชัดลงไปได้ ความหมายของสุขภาพย่อมขึ้นอยู่กับทักษะของบุคคลที่มีต่อสิ่งมีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ทักษะต่อสิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละวัฒนธรรมและตามแต่ละยุคสมัย ฉะนั้นทักษะเกี่ยวกับสุขภาพก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ตลอดระยะเวลาหลายยุคหลายสมัยที่ผ่านมา หมอยากกลางบ้านเป็นผู้ที่มีหน้าที่บำบัดรักษาโรค ซึ่งพิจารณาความเจ็บไข้ได้ป่วยของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นความผิดปกติของบุคคลโดยรวม ซึ่งมีไขเฉพาะในแง่ร่างกายของคนไข้ แต่รวมถึงสภาพจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดที่คนไข้มีต่อตนเอง สภาพของคนไข้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคม เช่น อาศัยพิธีกรรมต่างๆ ให้มีอิทธิพลต่อผู้ป่วย ช่วยผ่อนคลายความวิตกกังวลซึ่งเป็นองค์ประกอบของ

ความเจ็บป่วย และช่วยเหลือผู้ป่วยในการปลูกเร้าพลังอำนาจเพื่อรักษาบำบัดตัวเองตามธรรมชาติอันเป็นวิธีการบำบัดรักษาสุขภาพแนวแก่นั่นเอง

แนวคิดเรื่องสื่อมวลชนกับสุขภาพ

ในปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีศตวรรษใดที่การแพทย์แผนใหม่จะเจริญรุ่งเรืองเท่าที่ศตวรรษนี้ สาเหตุที่เชื่อกันเนื่องมาจากการแพทย์แผนใหม่สามารถปราบโรคระบาดนานาชนิดลงได้ไม่ว่าจะเป็นวัณโรค อหิวาตกโรค กาฬโรคหรือฝีดาษ แต่ความเป็นจริงคือโรคติดเชื้อเหล่านี้ได้ถูกสยบมานานก่อนที่แพทย์แผนใหม่จะค้นพบวัคซีนหรือยาปฏิชีวนะเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เช่น การกินอาหาร การอยู่อาศัย การตั้งบ้านเรือนอย่างถูกสุขลักษณะ รวมทั้งการจัดสาธารณสุขปโภค (ดร. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2542, 12) อย่างไรก็ตามในปัจจุบันโรคติดเชื้อ เช่น มาเลเรีย อหิวาตกโรค ก็มีแนวโน้มว่าจะกลับมาระบาดอีก นอกจากนี้ โรคเอดส์ ก็เป็นอีกโรคหนึ่งที่กำลังทำลายการแพทย์แผนใหม่อยู่ เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดสามารถคิดยารักษาโรคเอดส์ได้แม้ว่าโรคนี้ได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลาหลายสิบปีแล้วก็ตาม สิ่งที่สามารถทำได้ขณะนี้คือการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนโดยการให้ความรู้เกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโรค ฯลฯ การแพทย์แผนใหม่มุ่งทำการศึกษาส่วนปลีกย่อยของร่างกายโดยสนใจส่วนที่เล็กลงไปทุกที ด้วยเหตุนี้การแพทย์แผนใหม่จึงมักจะรู้สึกต่อคนไข้ในฐานะที่เป็นมนุษย์และการลดทอนเรื่องสุขภาพลงเป็นเพียงการทำงานของเครื่องยนต์กลไกเท่านั้น ดังนั้นจึงทำให้การแพทย์แผนใหม่ไม่สามารถให้คำอธิบายเกี่ยวกับการกำบังรักษาอาการของโรคภัยไข้เจ็บได้อีกต่อไป (พระประชา ปสน.นธม.โม และคณะ, แปล, 2539, เล่ม 2, 42) กล่าวคือ ความสำเร็จของแนวทางทางการแพทย์ใดๆ ก็ตามมิได้อยู่ที่ความสามารถในการรักษาโรคเท่านั้น หากยังอยู่ที่ความสามารถในการช่วยให้ผู้คนเผชิญและผ่านโรคต่างๆ ไปได้อย่างผาสุก และรักษาคุณภาพชีวิตไว้ได้เหมือนเดิม ในขณะที่การแพทย์แผนใหม่นับแต่วิธีการจัดการกับโรคโดยไม่สนใจว่าจะช่วยให้ผู้ป่วยมีท่าทีถูกต้องกับโรคภัยไข้เจ็บได้อย่างไร ซ้ำกลับทำให้ผู้ป่วยมองโรคต่างๆ ดังปีศาจร้ายน่าสะพรึงกลัวหรือสร้างความทุกข์ทรมานแก่ชีวิตจิตใจผู้ป่วย การแพทย์แผนใหม่มีแต่ระบบทฤษฎีโรคและระบบการดูแลรักษาสุขภาพแต่ปราศจากทัศนคติต่อชีวิตที่สัมผัสพอ การแพทย์แผนใหม่จะมีทัศนคติแบบกลไก ลดทอนชีวิตให้เหลือเพียงแค่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอวัยวะต่างๆ ในร่างกายดังเครื่องจักรเท่านั้น แม้ว่าแพทย์แผนใหม่จำนวนไม่น้อยมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของจิตใจแต่ก็เป็นเรื่องของทางศาสนา ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของระบบการแพทย์ ทั้งนี้ระบบการแพทย์ที่ดีจะต้องช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีหรือเป็นกุศลต่อความแก่และความตาย เพราะนี่คือสัจธรรมที่ทุกชีวิตไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

สังคมไทยในกึ่งศตวรรษที่ผ่านมา เป็นช่วงเวลาแพทย์ทางเลือกได้ถูกนำเสนอต่อสาธารณชนในขอบเขตที่กว้างขวางและหลากหลายที่สุด เช่นการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร และแพทย์ทางเลือกใหม่ๆ เช่น ธรรมชาติบำบัด พลังจักรวาล โยคะ โยเร พลังแสงออรา พลังเรกิ ไทเก๊ก การบำบัดด้วยแร่รัตนชาติ ตลอดจนอาหารเพื่อสุขภาพในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งได้เกิดกระแสดิ้นตัวเรื่องสุขภาพทางเลือกในสังคมไทย และพุ่งเป็นกระแสสูงสุดในช่วง 2 ปีหลังมานี้ ซึ่งสื่อมวลชนมีอิทธิพลอย่างมากในการช่วยสร้างกระแสด้านสุขภาพในสังคมไทยให้แพร่ไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว เช่น กระแสชีวิต ซึ่งสื่อได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องสุขภาพเป็นอย่างมาก (Media Agenda) และในหมู่ประชาชนเองก็เกิดกระแสความสนใจต่อเรื่องสุขภาพ (Public Agenda) โดยสื่อมวลชนทำให้เรื่องราวดังกล่าวแพร่กระจายออกไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามก็มีแพทย์ทางเลือกอีกหลายระบบในประเทศไทยที่ไม่ได้ใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางการเผยแพร่ ซึ่งงานวิจัยของปีทมาวดี กลสิกรรม (2541) ระบุว่าจากการสำรวจศาสตร์สุขภาพทางเลือกการดูแลรักษาที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมต่างๆ มากกว่า 38 ชนิดที่มีการเผยแพร่ในสังคมไทย มีข้อมูลว่า การแพทย์นอกระบบนี้มีเงินสะพัดไม่ต่ำกว่า 2 แสนล้านบาท

กล่าวโดยสรุปสื่อมวลชนนับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ ทั้งนี้สามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารด้านสาธารณสุขได้ 4 แนวทางดังนี้ (ปัญญา ไข่มุก, สัมภาษณ์, 4 ธ.ค 2534 อ้างไว้ในลัดดา ประพันธ์พงษ์ชัย 2536:9)

1. การสื่อสารเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion)
2. การสื่อสารเพื่อการป้องกันและควบคุมโรค (Prevention)
3. การสื่อสารเพื่อการรักษาพยาบาล (Curation)
4. การสื่อสารเพื่อการฟื้นฟูสภาพผู้ป่วย (Rehabilitation)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ คืองานวิจัยของคุณยุทธนา จินดากุล เมื่อ พ.ศ. 2538 ซึ่งได้ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพผ่านรูปแบบที่เป็นการ์ตูนของคุณประยูร จรรย์วรางษัซึ่งผลการวิเคราะห์เนื้อหาการ์ตูนก็พบว่าการนำเสนอแนวทางการสื่อสารด้านสาธารณสุขไว้ 4 แนวทางดังที่กล่าวมาข้างต้นซึ่งการ์ตูนสามารถเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับด้านสาธารณสุขได้อย่างมีประสิทธิภาพเทียบเท่าหรือมากกว่าการเผยแพร่ในสื่ออื่นๆบางประเภทและมีวิธีการนำเสนอในรูปแบบเนื้อหาสาระผสมความบันเทิงที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับสารทุกระดับ

ในปัจจุบัน ปัญหาด้านสุขภาพในประเทศไทยกำลังดำเนินไปในทิศทางเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา นั่นคือ ขณะนี้ ค่าใช้จ่ายเรื่องสุขภาพในประเทศไทยเป็นเงินปีละกว่า 200,000 ล้านบาท และกำลังเพิ่มขึ้นร้อยละ 16 ต่อปี อันเป็นอัตราการเพิ่มขึ้นที่สูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงวิกฤตด้านสุขภาพของประเทศไทยในขณะนี้ ดังนั้นสื่อมวลชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบจึงควรเร่งให้ความสนใจเรื่องสุขภาพและร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยสื่อมวลชนก็ควรนำเสนอเรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อการรักษาสุขภาพในด้านต่าง ๆ มานำเสนอต่อประชาชน เนื่องจากประเด็นเรื่องสุขภาพกำลังเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจในหมู่ประชาชน ดังนั้นจึงส่งผลให้ในปัจจุบันมีแผนพัฒนาศักยภาพสื่อมวลชนเพื่อสุขภาพขึ้นโดยอาศัยเครือข่ายเพื่อร่วมมือกัน เช่น สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนร่วมกันจัดตั้งทำศูนย์ข้อมูลสุขภาพสำหรับสื่อมวลชนและสาธารณชนทั่วไป รวมทั้งมีการจัดทำเอกสารคู่มือแก่ผู้สื่อข่าวสายสาธารณสุข สังคม การศึกษา สตรี เพื่อให้มีศักยภาพในการจับประเด็น, เเสาะหาข้อมูล และนำเสนอข่าวสารด้านสุขภาพได้อย่างถูกต้องตรงกับสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีการจัดเครือข่ายผู้ทำงานเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญซึ่งก่อให้เกิดกระแสการดูแลสุขภาพด้วยตนเองในสังคมได้ (มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, 11)

จากที่กล่าวมาข้างต้นถึงเรื่องหน้าที่ของสื่อมวลชนกับสังคม สื่อมวลชนนั้นสามารถสร้างกระแสให้เกิดขึ้นได้โดยสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อสังคม สื่อมวลชนควรต้องสร้างวัฒนธรรมหรือสร้างวิถีชีวิตสุขภาพเพื่อให้ประชาชนตระหนักว่า โรงพยาบาลไม่ใช่สถานที่สร้างสุขภาพ แต่เป็นที่ซ่อมสุขภาพ สุขภาพต้องสร้างนอกโรงพยาบาล คือ สร้างในวิถีทั้งหมดของประชาชน คือ ทั้งในตนเอง ในครอบครัว ในชุมชน ในโรงเรียน ในวัด ในที่ทำงาน ทั้งในเรื่องของการกิน การออกกำลังกาย การทำงาน การพัฒนาจิตใจ การร่วมมือกัน นั่นคือ ในวิถีชีวิตทั้งหมด วิถีชีวิตคือ วัฒนธรรม ดังนั้นต้องให้วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตสร้างสุขภาพให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อป้องกันความเจ็บป่วยและความตายอันไม่จำเป็น ทำให้ลดการพึ่งพาระบบบริการและลดการเสียค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็นได้

จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแพร่ข่าวสารความรู้เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ และปัญหาเรื่องสุขภาพที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ก็มีมากมาย ปัญหาหนึ่งก็คือปัญหาเรื่องโรคเอดส์ที่บั่นทอนชีวิตและกำลังใจของผู้ป่วย ทั้งนี้ไม่เคยมีโรคใดได้รับความสนใจจากผู้สื่อข่าวมากเท่าโรคเอดส์มาก่อนเนื่องจากสมมติฐานของโรค อาการของโรคและการรักษายังไม่เป็นที่เข้าใจ

ใจนัก การปฏิบัติกันอย่างกระตือรือร้นของโรคเอดส์มีผลกระทบร้ายแรงต่อปัจเจกชนและสังคม อีกทั้งความเกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมมนุษย์อย่างเพศสัมพันธ์ส่วนเป็นคุณลักษณะที่ทำให้เรื่องดังกล่าวกลายเป็นเรื่องที่มีคุณค่าต่อการรายงานทั้งสิ้น นอกจากนี้ ผลกระทบทางสังคมของโรคเอดส์ได้ผลักดันให้สถาบันการเมืองและการแพทย์หันมาใช้สื่อมวลชนกันอย่างกว้างขวางเพื่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของสาธารณชน

บทบาทของสื่อมวลชนกับเอดส์

สื่อมวลชนทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สิ่งโฆษณา ต่างก็มีบทบาทในการเสนอข่าวเกี่ยวกับเอดส์ เช่น การรายงานผลการวิจัยตัวยาที่ค้นพบ สถานบริการให้คำปรึกษา การพัฒนาทางการแพทย์และทางจิตใจ การพัฒนาของเอดส์ ฯลฯ จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นข้อเท็จจริงในสภาพปัจจุบันให้ความเข้าใจและให้การสนับสนุน (Sensitization and Advocacy) ด้วยการเปิดโอกาสให้เสนอความคิดเห็น การหาทางป้องกัน ตลอดจนการสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วมกันเพื่อการแก้ปัญหาของสาธารณชน

สื่อมวลชนสามารถให้การสนับสนุนป้องกันและรักษาด้วยการให้เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ และให้เวลาออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สร้างคอลัมน์ถาม-ตอบทางหนังสือพิมพ์ ดังที่ เพิร์ล (Perl, 1991) กล่าวว่า "บทบาทดังกล่าวได้สนับสนุนและเสริมย้ำความรู้ของแต่ละบุคคลจากช่องทางอื่นๆ ได้มากขึ้น และยังช่วยให้ปัญหาเอดส์ยังอยู่ในความสนใจของผู้นำความคิด ผู้นำสังคม ตลอดจนช่วยกระตุ้นให้การเสนอข่าวสารมีประโยชน์ ถูกต้อง กว้างขวางขึ้น"

สื่อมวลชนยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศและส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อ HIV/AIDS โดยการถ่ายทอดให้เกิดความชัดเจนของบรรทัดฐานของสังคมเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง โดยกล่าวถึงการหยุดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมก่อนแต่งงานและการแนะนำให้ใช้ถุงยางอนามัยเป็นประจำด้วยการแทรกในการแสดงละครหรือภาพยนตร์ นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังสามารถสนับสนุนการสร้างกำลังใจและความเอื้ออาทรแก่บุคคลผู้ตกอยู่ในสภาวะการติดเชื้อ HIV/AIDS เพื่อช่วยลดความรู้สึกหวาดกลัว ขจัดความรังเกียจเหยียดกันและให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลเหล่านั้นอย่างแท้จริง การสร้างภาพบรรยากาศความเห็นอกเห็นใจแก่ผู้รับเชื้อดังกล่าว และการเสนอข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางการต่อสู้

โรคภัย การป้องกันและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นซึ่งเป็นทางหนึ่งของความสำเร็จในการต้านเชื้อนี้ได้

งานวิจัยที่กล่าวถึงบทบาทของสื่อมวลชนกับเอดส์ โดยระบุว่าสื่อมวลชนเป็นช่องทางหนึ่งที่น่าเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเอดส์ ทำให้ประชาชนได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว เช่นงานวิจัยของ Iqbal Shah and et al. (2530) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์ของสตรีที่แต่งงานแล้วในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า สตรีส่วนใหญ่มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคเอดส์ในเรื่องของการติดต่อและการรักษา โดยรู้มาจากสื่อมวลชน อย่างไรก็ตาม สตรีบางส่วนยังมีความรู้ไม่ถูกต้อง ดังนั้นการให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคเอดส์แก่ประชาชนยังมีความสำคัญอยู่ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีการศึกษาน้อย นอกจากนี้ก็มีงานวิจัยของโยชิน แสงติและพิมพ์พรณ อิศรภักดี (2534) ซึ่งระบุว่ากลุ่มเป้าหมายรับทราบข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเอดส์ผ่านสื่อมวลชนเป็นหลักโดยทั้ง 2 คนนี้ได้ศึกษาเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงของพนักงานขับรถสลิปสไลด์ต่อการรับและแพร่เชื้อโรคเอดส์ พบว่าหลังจากพนักงานขับรถสลิปสไลด์จะนิยมกระตุ้นฤทธิ์ยาด้วยเหล้าซึ่งเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่การเที่ยวโสดกณีและไม่นิยมสวมถุงยางอนามัยทุกครั้งที่ร่วมเพศ เมื่อพิจารณาถึงความรู้ความเข้าใจเรื่องเอดส์ ทุกคนทราบว่ โรคเอดส์คือ โรคอันตรายที่ติดเชื้แล้วต้องตาย และมีวิธีการป้องกันคือ สวมถุงยางทุกครั้งที่ร่วมเพศและไม่ใช้เข็มฉีดยาร่วมกัน โดยส่วนมากทราบจากสื่อโฆษณาต่างๆ เช่น ป้ายโฆษณาริมทางหลวง โทรทัศน์วิทยุ และหนังสือพิมพ์ แต่ในทางปฏิบัติส่วนมากจะปฏิเสธการใช้ถุงยางอนามัย

การนำเสนอเรื่องเอดส์ผ่านสื่อมวลชนของประเทศกำลังพัฒนาได้แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมที่ถ่ายทอดผ่านการนำเสนอข่าวและบทความทางสื่อมวลชนอย่างชัดเจน ทั้งนี้สื่อมวลชนสามารถสร้างภาพลักษณ์เกี่ยวกับโรคเอดส์ได้อันนำไปสู่ทัศนคติของประชาชนต่อโรคเอดส์ แต่เดิมนั้น หลายคนคิดว่าโรคเอดส์คงจะไม่เกิดขึ้นกับคนไทยแน่นอนเนื่องจากพฤติกรรมการติดเชื้่นั้นไม่สอดคล้องกับประเพณีของคนไทย แม้ว่าจะมีกลุ่มเสี่ยงอยู่บ้าง แต่จากรายงานของจำนวนผู้ติดเชื้ที่เพิ่มขึ้นทุกปีทำให้ทราบว่าโรคเอดส์นั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในเฉพาะกลุ่มเสี่ยงอีกต่อไปและหลายหน่วยงานก็ได้เร่งหาทางรณรงค์ป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อเอดส์ อย่างไรก็ตามจากการรณรงค์เรื่องโรคเอดส์ผ่านสื่อมวลชนจนถึงปัจจุบัน รายงานจากองค์การยูนิเซฟเมื่อปี พ.ศ. 2540 พบว่าคนไทยประมาณ 98% เคยได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับเรื่องโรคเอดส์มาบ้างแล้วและเริ่มเบื่อกันต่อข่าวสารเรื่องเอดส์ ทั้งนี้เป็นที่น่าสนใจว่าผู้คนเบื่อกันต่อข่าวสารเรื่องโรคเอดส์ในแง่ใดบ้าง ไม่ว่าจะเป็นตัวประเด็นเรื่องโรคเอดส์เอง หรือรูปแบบการนำเสนอ ดังนั้นจึงเป็นที่น่าศึกษาว่าตั้งแต่เริ่มมีการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในประเทศไทยจนถึงปัจจุบันนั้น

มีการนำเสนอประเด็นเรื่องเอดส์และรูปแบบการนำเสนอเรื่องเอดส์ในแง่มุมใดบ้างในหน้าหนังสือพิมพ์ เพื่อที่จะนำผลการวิจัยที่ได้ไปปรับเปลี่ยนกลยุทธ์กลวิธีในการสื่อสารเรื่องเอดส์อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป และคิดค้นวิธีการนำเสนอรูปแบบและประเด็นอย่างสร้างสรรค์ต่อไป เนื่องจากเหตุผลข้างต้นจึงเป็นแรงจูงใจให้มีการศึกษาเรื่องการกำหนดวาระเรื่องโรคเอดส์โดยวัดเนื้อที่ความถี่ เรื่องโรคเอดส์ของหนังสือพิมพ์รายวันในประเทศไทย และศึกษาว่ามีการนำเสนอเรื่องเอดส์ในประเด็นใดบ้าง และมีรูปแบบในการนำเสนอเช่นใด นอกจากนี้ทิศทางการนำเสนอเรื่องเอดส์เป็นเช่นไร โดยสามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ว่ามีการสื่อสารเรื่องโรคเอดส์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นเช่นไร

นอกจากนี้จากงานวิจัยของกาญจณี หวังศิริอำนวย (2533) ได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสารกับความรู้และการป้องกันโรคเอดส์ในหญิงอาชีพพิเศษและชายรักร่วมเพศในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การเปิดรับข่าวสารทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับมากที่สุด รองลงมาคือ เพื่อน โทรทัศน์ วิทยุ และบุคลากรทางการแพทย์ตามลำดับ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารทั่วไป และข่าวสารโรคเอดส์กับความรู้และการป้องกันโรคเอดส์ พบว่า การเปิดรับข่าวสารทั่วไปและข่าวสารจากโรคเอดส์จากหนังสือพิมพ์รายวันจะให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด รองลงมาคือ วิทยุและสื่อสิ่งพิมพ์ ตามลำดับ สำหรับด้านการปฏิบัติตนในการป้องกันโรคเอดส์นั้น พบว่า สื่อบุคคล (เพื่อน บุคลากรทางการแพทย์ แฟน คู่นอนและญาติพี่น้อง) เป็นสื่อที่ดีที่สุด รองลงมาคือวีดีโอ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์ก็เป็นสื่อประเภทหนึ่งที่มีผู้นิยมรับข่าวสารและได้รับความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ด้วย ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยของธีรานุช เทพวัลย์ (2536) ซึ่งได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสารเรื่องโรคเอดส์จากสื่อประเภทหนังสือพิมพ์รายวันมีความสัมพันธ์กับความตื่นตัวเรื่องโรคเอดส์ของนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาตรีสาขาวิชาการสื่อสารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่สนใจอ่านข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์จากหนังสือพิมพ์รายวัน โดยส่วนมากอ่านจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ นิสิตนักศึกษามีความรู้ความเข้าใจว่าโรคเอดส์สามารถป้องกันได้ และส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องเอดส์เป็นอย่างดีจากการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์ซ้ำๆและบ่อยครั้งจากหนังสือพิมพ์รายวัน อีกทั้งนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ก็มีความตื่นตัวเรื่องโรคเอดส์สูง

เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญ ดังนั้นจึงทำให้สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีบทบาทและมีอิทธิพลสูงในสังคมปัจจุบัน อีกทั้งสื่อมวลชนยังเป็นภาพสะท้อนของสังคมได้

อย่างชัดเจน สื่อมวลชนประเภทต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการนำเสนอเรื่องเอดส์มาอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเห็นความสำคัญของปัญหาเอดส์ซึ่งเป็นปัญหาที่รุนแรงในสังคมไทยขณะนี้ ทั้งนี้สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการให้ความรู้และให้ข้อมูลข่าวสารเรื่องเอดส์ในแง่มุมมองต่างๆผ่านการนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ กัน หนังสือพิมพ์ซึ่งจัดว่าเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่ง que เข้าถึงประชาชนได้มาก อีกทั้งมีความสดและมีความน่าเชื่อถือต่อผู้รับสารมากที่สุด (ดร. สุรพงษ์ โสภนะเสถียร 2533, 28) ในการนำเสนอเรื่องเอดส์ในแง่มุมมองต่างๆ ต่อประชาชน หนังสือพิมพ์สามารถแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางสังคมโดยสามารถสร้างภาพลักษณ์ของโรคเอดส์ได้รวมทั้งมีอิทธิพลต่อการแปรความคิดของสังคมได้ซึ่งส่งผลให้คนในสังคมมีการรับรู้และมีปฏิกิริยาต่อเรื่องโรคเอดส์ในช่วงเวลาต่างๆ ทั้งนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งหนังสือพิมพ์เองมีส่วนเสริมสร้างการรับรู้ร่วมกันของประชาชนโดยการสร้างรูปแบบการสื่อสารเรื่องโรคเอดส์ด้วยการแพร่ข่าวสารที่ได้รับการเลือกสรรแล้ว

บทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคม มนุษย์เราจะสามารถทราบข่าวสาร เหตุการณ์ และสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าใกล้และไกลตัวได้จากหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ก็นับว่าเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่ง คำว่า "หนังสือพิมพ์" ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 ระบุว่าหนังสือพิมพ์ หมายถึงสิ่งพิมพ์ซึ่งมีการจำหน่ายเช่นเดียวกัน และออกหรือเจตนาจะออกตามลำดับเรื่อยไป มีกำหนดระยะเวลาหรือไม่ก็ตาม (ดร.ณี นิรัญรักษ์, 2529 : 1)

หนังสือพิมพ์ คือ สิ่งพิมพ์ที่ออกตามระยะเวลาที่กำหนดติดต่อกันเรื่อยไปเป็นลำดับ หนังสือพิมพ์ มีลักษณะเป็นกระดาษขนาดใหญ่ จำนวนหลายแผ่นพับได้ มีจุดมุ่งหมายในการเสนอข่าวสารและสิ่งที่น่าสนใจทั่วไป มีลักษณะที่เด่นและเฉพาะของหนังสือพิมพ์ คือเป็นสิ่งพิมพ์ที่ไม่ได้เย็บเล่มเหมือนหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารทั่วไป (Adams, 1959 : 159)

หนังสือพิมพ์เป็นสิ่งพิมพ์ที่ออกจำหน่ายสม่ำเสมอเป็นประจำ มักจะพิมพ์ในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ลงข่าวทุกชนิด เช่น ข่าวธุรกิจ ข่าวในประเทศ ข่าวกีฬา ข่าวสังคม ข่าวบันเทิง เป็นต้น โดยข่าวที่นำมาลงต้องเป็นข่าวสดซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนั้น หรืออย่างช้าไม่เกิน 2-3 วัน ซึ่งโดยทั่วไปจะมีระยะเวลาในการออกในช่วงสั้นๆ เป็นรายวันหรือรายปักษ์ เป็นต้น โดย

ทั่วไปการจัดแบ่งประเภทหรือรูปแบบของหนังสือพิมพ์ อาจจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ ตามลักษณะดังต่อไปนี้ (สุรพงษ์ โสภนะเสถียร, 2533 : 162)

1. ความถี่ของการตีพิมพ์ หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่ถูกแบ่งประเภทโดยกำหนดระยะเวลาที่ออกจำหน่ายในครั้งหนึ่งๆ โดยมากจะมีระยะเวลาในการจำหน่าย 2 แบบคือ

- หนังสือพิมพ์รายวัน (Dailies) เป็นหนังสือพิมพ์ที่ต้องจำหน่ายให้หมดตลาดภายในแต่ละวัน อายุของหนังสือพิมพ์จึงสั้น ลักษณะเด่นอยู่ที่ความสดและความรวดเร็วในการเสนอข่าวโดยเฉพาะ จะต้องมีการคาดหมายเนื่องจากต้องการให้ลูกค้าซื้อทุกวัน ดังนั้นหนังสือพิมพ์จึงจำเป็นต้องมีโฆษณาและยอดจำหน่ายสูง เพื่อทดแทนกำไรต่อฉบับที่น้อย เช่น ไทยรัฐ เดลินิวส์ และแนวหน้า เป็นต้น

- หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ (Weeklies) คือหนังสือพิมพ์ที่กำหนดออกทุก 7 วัน จึงไม่ได้เน้นความสดของข่าว แต่ยังคงเน้นการเสนอข้อเท็จจริง สนเทค ข้อมูล สารคดีและบทวิเคราะห์ที่ทันสมัย เช่น ผู้จัดการ และฐานเศรษฐกิจ

2. ปริมาณการไหลเวียนหรือจำนวนพิมพ์ (Circulation Size) โดยจำแนกได้เป็น 2 ระดับคือ

- ขนาดใหญ่ ส่วนมากเป็นหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินการอยู่ในกรุงเทพมหานคร มียอดการจัดจำหน่ายสูงและมักจะเปิดตลาดไปทั่วประเทศ ทำให้กลายเป็นหนังสือพิมพ์ระดับชาติ บางฉบับอาจต้องจัดพิมพ์เป็นหลายกรอบใน 1 วัน อาทิ กรอบแรกและกรอบหลังเพื่อประโยชน์ในการวางตลาดให้กว้างขวางมากขึ้น ดังนั้นหนังสือพิมพ์ขนาดใหญ่จะมีอิทธิพลต่อสังคมการเมืองค่อนข้างสูง เช่น ไทยรัฐ, เดลินิวส์ และสยามรัฐ เป็นต้น

- ขนาดเล็กมักเป็นหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินการตามภูมิภาคหรือที่เรียกกันว่า หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น มียอดพิมพ์ในปริมาณน้อยเฉพาะผู้อ่านในท้องถิ่น ขอบเขตของเนื้อหาจึงแคบเฉพาะข่าวท้องถิ่น ดังนั้นความสำคัญและอิทธิพลต่อสังคมการเมืองในระดับประเทศจึงน้อย และมักประสบปัญหาในการดำเนินการและการลงทุน เช่น ไทยแหลมทอง ไทยทักษิณหรือระมิงค์ เป็นต้น

3. หนังสือพิมพ์เฉพาะทาง (Special-Service Newspaper) คือหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินกิจการเฉพาะกลุ่มเป้าหมายบางกลุ่มหรือเฉพาะกลุ่ม (Segmentations) ทำให้การเสนอสารสนเทศมีลักษณะเฉพาะไปด้วย จึงเป็นเสมือนหนังสือพิมพ์สำรอง (Alternative Newspaper) เหมาะกับความสนใจเป็นพิเศษที่เพิ่มเติมจากหนังสือพิมพ์ทั่วไป จึงมียอดจำหน่ายต่ำและมีโฆษณาน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับหนังสือพิมพ์ทั่วไป เช่น หนังสือพิมพ์ธุรกิจ หนังสือพิมพ์จีน เป็นต้น

4. เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ โดยทั่วไปจำแนกได้ 2 ลักษณะคือ (มาลี บุญศิริพันธ์, 2531 : 2-3)

- หนังสือพิมพ์ประเภทเฟื่องปริมาณ (Popular Newspaper) คือ หนังสือพิมพ์ที่ให้ความสำคัญกับข่าวประเภทเร้าอารมณ์ ตื่นเต้น (Sensational) เช่น ข่าวอุบัติเหตุ ข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง ข่าวภัยพิบัติต่างๆ ข่าวที่เกี่ยวข้องกับเพศ ข่าวบุคคล ตลอดจนข่าวความขัดแย้งและความรุนแรงต่างๆที่คนทั่วไปสนใจ (Human Interest) บางที่เราเรียกข่าวประเภทนี้ว่า ข่าวเบา (Soft News) โดยเนื้อหาสามารถเข้าใจได้ทันทีไม่จำเป็นต้องนำไปคิดต่อ จึงเป็นที่นิยมสำหรับผู้อ่านระดับกลางลงไป ลักษณะการจัดหน้าค่อนข้างดูขาด พาดหัวตัวโต เน้นภาพประกอบเป็นส่วนสำคัญในการจูงใจให้คนอ่าน ตลอดจนใช้ภาษาและลีลาเร้าความรู้สึกผู้อ่าน หนังสือพิมพ์ประเภทนี้จะมุ่งที่ปริมาณการจำหน่าย นักวิชาการจัดข่าวประเภทนี้เป็นข่าวที่ให้ผลตอบแทนทางอารมณ์โดยทันที (Immediate Rewards) รูปแบบการเขียนเต็มไปด้วยสีสันจินตนาการ และมักใช้ภาษาสามัญอยู่เสมอ ตัวอย่าง ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ ดาวสยาม ข่าวสด

- หนังสือพิมพ์ประเภทเฟื่องคุณภาพ (Quality Newspaper) หนังสือพิมพ์เน้นคุณภาพ ในที่นี้มีได้หมายความว่าหนังสือพิมพ์ที่มีคุณภาพดีเสมอไป แต่หมายถึงลักษณะการเสนอเนื้อหาที่มีผลกระทบต่อสังคม ลักษณะเนื้อหาสาระค่อนข้างหนัก (Hard News) เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจและข่าวต่างประเทศ เน้นการรายงานวิเคราะห์สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ประกอบในคอลัมน์หน้าในด้วย ลักษณะการจัดหน้าหนึ่งมักเรียงง่ายเป็นระเบียบไม่หวือหวา หนังสือพิมพ์ประเภทนี้จำนวนจำหน่ายไม่สูงนัก ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ค่อนข้างอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจในความเคลื่อนไหวของข่าวสารการเมืองมากกว่าผู้อ่านหนังสือพิมพ์ประเภทปริมาณเช่น ข่าวเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา ผู้นิยมอ่านมักเป็นผู้บริหาร หรือผู้มีการศึกษาพอสมควรข่าวประเภทนี้มุ่งสนองความรู้ ความคิดเห็นเป็นสำคัญให้ผลตอบแทนแก่ผู้อ่านในระยะยาว (Delayed Rewards) กล่าวคือ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น เป็นข้อมูลช่วยในการตัดสินใจ วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็น รูปแบบการเขียนไม่เร้าอารมณ์ ค่อนข้างจริงจังใช้เหตุผลมาก

กว่าการใช้สำนวนโวหาร ตัวอย่าง ได้แก่ หนังสือพิมพ์มติชน สยามรัฐ มาตุภูมิ เป็นต้น (พีระ จิร โสภณ, 2531 : 191-192)

อย่างไรก็ตามเป็นการยากที่จะแยกหนังสือพิมพ์ทั้งสองประเภทออกจากกันโดยเด็ดขาด เพราะหนังสือพิมพ์ในปัจจุบันนี้จะพยายามเสนอเนื้อหาโดยผสมผสานลักษณะของหนังสือพิมพ์ ทั้งสองประเภทเข้าด้วยกันคือ เสนอทั้งข่าวหนักและข่าวเบา ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าหนังสือพิมพ์ไม่ว่าจะถูกจัดอยู่ในประเภทใดก็ตามต่างมีหน้าที่เหมือนๆ กันในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนคือจะต้องทำหน้าที่ในการเสนอข่าวสารความรู้ ความบันเทิง เพียงแต่หน้าที่ในแต่ละอย่างจะมีมากหรือน้อย แตกต่างกันไปตามจุดยืนหรือจุดขายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ (เขมิกา กมลโชติ, 2540)

นอกจากการแบ่งประเภทของหนังสือพิมพ์ออกเป็น 4 รูปแบบข้างต้นแล้ว ทั้งนี้บุญเลิศ ศุกดิลกได้แบ่งหนังสือพิมพ์ออกเป็น 3 ประเภทโดยใช้เนื้อหาของหนังสือพิมพ์เป็นเกณฑ์ดังนี้

1. หนังสือพิมพ์รายวันประเภทคุณภาพ (Quality newspaper) หรือ เรียกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวแข็ง (Hard news) เนื้อหาส่วนใหญ่ประกอบด้วยข่าวประเภทหนักสมอง หรือประเภทผู้อ่านได้รับความพอใจช้า (Delay-reward news) โดยมุ่งให้ความสำคัญต่อข่าวสารที่เน้นหนักทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และปัญหาหลายๆ ด้าน
2. หนังสือพิมพ์รายวันประเภทประชานิยม (Popular newspaper) หนังสือพิมพ์ประเภทนี้มุ่งให้ความสำคัญต่อข่าวสารประเภทเร้าอารมณ์ ตื่นเต้น เนื้อหาเป็นประเภทที่ผู้อ่านได้รับความพอใจทันที (Immediate-reward news) เช่น ข่าวบันเทิง ข่าวกีฬา ข่าวสังคม และข่าวอาชญากรรม เป็นต้น หนังสือพิมพ์ประเภทนี้จะมีจำนวนจ่ายสูงเพราะมีผู้นิยมอ่านทุกระดับชั้น
3. หนังสือพิมพ์รายวันประเภทกึ่งคุณภาพกึ่งประชานิยม (Semi-Quality and Semi-Popular newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ และหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม

นอกจากนี้ มีการเปรียบเทียบหนังสือพิมพ์เหมือนสุนัขเฝ้าบ้าน (Watchdog) คือทำหน้าที่คอยระวังสอดส่องพฤติกรรมของสังคม รวมถึงเฝ้าสอดส่องการปฏิบัติงานของรัฐบาลให้กระทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม หลีกเลี่ยงสิ่งที่อาจเกิดผลเสียต่อประชาชน เท่ากับเป็นปากเสียงของประชาชน หนังสือพิมพ์จึงทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของสังคมโดยการรายงานข้อเท็จ

จริงที่เกิดขึ้นให้ประชาชนทราบอย่างรวดเร็ว รวมทั้งเป็นสื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ ตลอดจนถ่ายทอดทัศนคติ ค่านิยมและมรดกของสังคม และให้ความบันเทิงที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยด้วย

หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ สามารถแบ่งได้ 4 ประการ ดังนี้ (มาลี บุญศิริพันธ์, 2531 : 4-5)

1. การให้ข่าวสาร หนังสือพิมพ์มีหน้าที่หลักคือ ต้องแสวงหาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมา รายงานให้ประชาชนได้ทราบ อาจรายงานในลักษณะของข่าวบทความ หรือสารคดีก็ได้ โดยให้ข้อมูลตามตรงอย่างสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ผู้อ่านรับทราบเหตุการณ์ทั้งหมดและสามารถวินิจฉัยได้ด้วยตนเอง

2. การให้ข้อเสนอแนะ หน้าที่ในการให้ข้อเสนอแนะหรือชี้แนะแนวทางนั้น ต้องไม่ใช่เป็นการเสนอแนะในการรายงานข่าว เพราะข่าวคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง การเสนอแนะควรแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือต่อข่าวที่ได้รายงานไปแล้วโดยผ่านทางคอลัมน์ต่างๆ บทบรรณาธิการ บทวิจารณ์ บทความ เป็นต้น

3. การให้ความบันเทิง หน้าที่ส่วนนี้หมายถึง ความบันเทิงที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด และพักผ่อนสมองด้วยไปในเวลาเดียวกัน เช่นความบันเทิงที่ได้รับจากการอ่านการ์ตูน บทความสารคดี และบทวิจารณ์ เป็นต้น

4. การเป็นสื่อในการโฆษณา การขายเนื้อที่โฆษณาเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดของหนังสือพิมพ์ โฆษณาเป็นเส้นโลหิตของธุรกิจหนังสือพิมพ์ ถ้าไม่มีโฆษณานี้หนังสือพิมพ์ก็อยู่ไม่ได้ และเราอาจจะต้องซื้อหนังสือพิมพ์ราคาแพงขึ้นมาก

บทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคมนั้นได้มีนักวิชาการแสดงความคิดเห็นดังนี้

แฟรงค์ ดับบลิว รูเชอร์ (Frank W. Rucher, 1968 : 5-6) แสดงความคิดเห็นว่า บทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคมมีดังนี้

1. ทำหน้าที่แถลงการณ์โดยเสนอข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน
2. ให้สาระสำคัญของข่าวสาร โดยอาจมีภาพประกอบความเข้าใจได้
3. สร้างประชาธิปไตยโดยการกระตุ้นให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นลงในหนังสือพิมพ์
4. เผยแพร่ชุมชนของตนต่อโลกภายนอก ชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง ข้อควรแก้ไขของชุมชน

5. ป้องกันและเหนี่ยวรั้งการกระทำที่ผิดจากวิธีทางประชาธิปไตย
6. ให้การศึกษาแก่ผู้อ่านด้วยการให้ความรู้

ซีมัวร์ อูเร (Seymour-Ure) ได้แสดงความคิดเห็นว่าหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสาธารณชนและการเมือง มีดังนี้ (Colin Seymour, 1968 : 15-19)

1. เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างรัฐบาลและประชาชน โดยการเผยแพร่ข่าวสารระหว่างกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมและการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนโดยรัฐบาล
2. มีหน้าที่สร้างประชาชาติ โดยการแสดงข้อคิดเห็นต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ มีความเห็นเป็นของตนเองและมุ่งความสนใจไปในเรื่องที่เหมาะสม

เอดมันด์ ซี อาร์โนลด์ (Edmund C. Arnold) ได้แสดงความคิดเห็นว่าหน้าที่ที่แท้จริงของหนังสือพิมพ์คือ การรายงานข่าวแก่ผู้ที่ต้องการจะทราบ และสิ่งที่หนังสือพิมพ์ควรปฏิบัติ ได้แก่

1. ให้ข่าว (To inform)
2. อธิบายหรือขยายข่าว (To interpret)
3. ชักชวนผู้อ่าน (To give opinion)
4. ให้ความบันเทิง (To entertain)

เอดการ์ เดล (Edgar Dale, 1941 : 19-28) ได้แสดงความคิดเห็นว่า หนังสือพิมพ์ควรปฏิบัติดังนี้

1. หนังสือพิมพ์ต้องรายงานข่าวอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงและเป็นข่าวที่น่าสนใจ มีความสมบูรณ์ในเนื้อหา ให้ข่าวตรงกับความเป็นจริง และเป็นข่าวที่น่าสนใจ มีความสมบูรณ์ในเนื้อหา ให้ข่าวตรงกับความเป็นจริง และไม่สั้นจนไม่รู้เรื่อง
2. หนังสือพิมพ์ต้องทำหน้าที่อธิบายความหมายของข่าว เช่น หนังสือพิมพ์รายงานข่าวเรื่องไอเอ็มเอฟ อาจให้ความหมายว่า ไอเอ็มเอฟ คือ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ เป็นต้น
3. หนังสือพิมพ์ต้องเสนอความคิดเห็นที่เชื่อถือได้ มีเหตุผล มีหลักฐาน และมีความเป็นกลาง
4. หนังสือพิมพ์ต้องช่วยให้ชุมชนดำเนินธุรกิจไปด้วยความสะดวก เช่น การโฆษณาต่างๆ หนังสือพิมพ์ที่ดีต้องคำนึงและพิจารณาว่า สิ่งใดควรและสิ่งใดไม่ควรโฆษณา โดยไม่ควรเห็นแก่รายได้เพียงอย่างเดียว

5. หนังสือพิมพ์ช่วยในเรื่องธุรกิจการงาน การค้นหาการครอบครัว และปัญหาอื่นๆ เช่น คอลัมน์สุขภาพอนามัย เป็นต้น

6. หนังสือพิมพ์ให้ความบันเทิงผ่อนคลายอารมณ์แก่ผู้อ่าน เช่น การ์ตูน นวนิยาย

อุทธรณ์ พลกุล (2517 : 115-116) ได้แสดงความเห็นว่า หนังสือพิมพ์มีบทบาทในการให้การศึกษา และความรู้เกี่ยวกับสังคมทุกด้าน เพราะหน้าที่ของหนังสือพิมพ์คือแสงสว่างในการให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในทางทวีปัญญาให้การศึกษาและปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีแก่ประชาชน หนังสือพิมพ์จึงเปรียบประหนึ่งเป็นสถานศึกษาของผู้ใหญ่ เมื่อตัวอักษรปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ว่าเป็นอย่างไร นั้นหมายความว่า ประชาชนล้วนแต่ได้รับรู้ข้อความนั้น และเรื่องตามสภาพที่น่าเสนอ และเชื่อว่าถูกต้องไว้ก่อน

เมื่อกล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคม ก็ควรพิจารณาไปถึงธรรมชาติของผู้รับสารหรือมนุษย์โดยทั่วไปด้วย ธรรมชาติโดยทั่วไปของมนุษย์แล้วมักจะมีความต้องการ ความปรารถนา หรือ "สิทธิที่จะรู้" เรื่องราวต่างๆ ที่จะติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทัศนคติของกันและกันต้องการเรียนรู้ "ข่าว" เพื่อค้นหาความจริง สิ่งเหล่านี้เป็นความสัมพันธ์ที่ทำให้สังคมมีความคล้ายคลึงกัน คำว่า "สิทธิที่จะรู้" หมายถึงสิทธิส่วนบุคคลที่จะรู้ถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เขามีส่วนเกี่ยวข้องและมีความสนใจ สิทธิที่จะรู้เป็นแนวคิดของสังคมประชาธิปไตยในโลกเสรี บุคคลมีสิทธิที่จะรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตนและของโลก เพื่อจะเสริมให้ตนเป็นคนฉลาดรอบรู้และสามารถปรับตัว สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้

กล่าวโดยสรุป หนังสือพิมพ์มีบทบาทสำคัญต่อสังคมในการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลและให้ความกระจ่างแก่ประชาชน ด้วยการรายงานและอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก โดยมีนักข่าวทำหน้าที่เป็นเสมือนหูและตา คอยรับฟังมองดูและรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้ขอบเขตกฎหมายที่ควบคุมโดยรัฐบาล และในขณะเดียวกัน หนังสือพิมพ์ก็ทำหน้าที่เป็นผู้จ้องดูการปฏิบัติงานของรัฐบาลและสถาบันอื่นๆ แทนประชาชน บทบาทและหน้าที่หลักของหนังสือพิมพ์ก็คือ การให้ข่าวสารรวมไปถึงการให้ข้อเสนอแนะ ให้ความบันเทิง และเป็นสื่อในการโฆษณา โดยจะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างเข้มงวดและจริงจัง ปราศจากการมีอคติและความลำเอียงใดๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้ จากการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องโรคเอดส์ที่ผ่านมาได้มีงานวิจัยพบว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อประเภทหนึ่งที่มีการนำเสนอข่าวสารเรื่องเอดส์ได้อย่างทั่วถึง (ธีรานุช เทพวัลย์, 2536, 65) และผู้รับข่าวสารสามารถเข้าใจเนื้อหาและเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างแท้จริง เพราะ

หนังสือพิมพ์สามารถให้ข้อมูลข่าวสารที่ละเอียดได้มากกว่าสื่ออื่นๆ นอกจากนี้ข่าวใดก็ตามถ้ามีเนื้อที่ในการตีพิมพ์มาก ข่าวนั้นก็必将ได้รับความสนใจจากผู้อ่านมากกว่า อีกทั้งข่าวที่ได้รับการนำเสนอบ่อยก็จะทำให้ผู้อ่านจดจำได้และอยู่ในความสนใจของประชาชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อมีการรณรงค์เรื่องโรคเอดส์ก็มักจะมีการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนซึ่งหนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่นักรณรงค์ด้านโรคเอดส์ให้ความสำคัญ ดังนั้นถ้าเนื้อหาเรื่องโรคเอดส์ได้รับการเผยแพร่ไปสู่ประชาชนโดยมีเนื้อที่ ความถี่ ในการนำเสนอมากเท่าใดก็จะยิ่งเป็นผลดีต่อการรณรงค์ ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาปริมาณเนื้อที่,ความถี่ในการนำเสนอเรื่องเอดส์ของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยดังกล่าวตามการวิจัยข้อที่ 1

ในการนำเสนอประเด็นต่างๆ ในหนังสือพิมพ์ จะเห็นได้ว่าการนำเสนอเรื่องราวในหนังสือพิมพ์นั้นมีรูปแบบในการนำเสนอหลายรูปแบบดังต่อไปนี้

1. ข่าว (News) มีความหมายต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าจะมองแง่มุมของเหตุการณ์อย่างไร ทำให้นิยามของคำว่า “ข่าว” เป็นไปอย่างกว้างขวาง ข่าว คือรายงานของเหตุการณ์ปัจจุบัน มีความยุติธรรมทันเหตุการณ์ถูกต้อง กระทัดรัดและเที่ยงตรง ข่าว คือสิ่งที่ประชาชนสนใจ ข่าว คือสิ่งที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ตัดสินใจเลือกลงพิมพ์เพื่อเสนอต่อผู้อ่าน และข่าว คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและมีความสำคัญ ฯลฯ

จากนิยามข้างต้นพอสรุปได้ว่า “ข่าว” ควรประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความน่าสนใจ (Interest) ข้อเท็จจริง (Facts) และผู้อ่าน (Readers) กล่าวคือ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นต้องเป็นสิ่งที่น่าสนใจแก่ผู้อ่าน ดังนั้น ผู้สื่อข่าวจึงจำเป็นต้องรายงานข้อเท็จจริงให้เป็นที่น่าสนใจแก่ผู้อ่าน กล่าวได้ว่า ข่าว คือ รายงานของเหตุการณ์ หรือเรื่องราวที่น่าสนใจ มิใช่เพียงเหตุการณ์หนึ่งเท่านั้น แต่ข่าวจะเป็นเรื่องราวที่มีการรายงานมาให้ทราบสาระสำคัญของข่าวต้องเป็นรายงานของเหตุการณ์ที่ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการเห็นพ้องต้องกันว่าประชาชนควรรับทราบ ทั้งผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าว จึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมากในการตัดสินใจและวินิจฉัยว่าเหตุการณ์ใดควรได้รับการรายงานหรือไม่

องค์ประกอบสำคัญของข่าวก็คือ ข้อเท็จจริง ผู้อ่าน และความน่าสนใจ ซึ่งการที่ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าว ตัดสินใจเลือกรายงานข่าวสารให้อยู่ในรูปแบบที่ต้องการ ตลอดจนการกำหนดเวลาหรือหน่วงเหนี่ยวสารนั้นไว้ หรือเสนอสารทั้งหมดซ้ำๆ กัน หรืออาจเลือกเสนอเพียงบางส่วน ดังนั้นผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าวจึงทำหน้าที่เหมือนผู้เปิดและปิดประตูสารนั่นเอง

(Gatekeeper) ดังนั้น การทำให้ข่าวน่าสนใจจึงต้องคำนึงถึงปัจจัย ดังต่อไปนี้ (มาลี บุญศิริพันธ์, 2529 : 18-20)

- 1.1 ความสดทันสมัย (Immediacy) เช่น การรายงานให้ทราบอย่างทันทีทันควัน
- 1.2 ความใกล้ชิด (Proximity) เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใกล้ตัวผู้อ่าน
- 1.3 ความเด่น (Prominence) เช่น ความเด่นของบุคคล สถานที่ สิ่งของ ฯลฯ
- 1.4 ความผิดปกติ (Unusualness) เช่น สิ่งแปลกไม่เกิดขึ้นตามปกติตามธรรมชาติ
- 1.5 สิ่งที่มีมนุษย์สนใจ หรือเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ (Human Intest)
- 1.6 ความขัดแย้ง (Conflict) เช่น ความขัดแย้งทางการเมือง ทางธุรกิจ
- 1.7 ความลึกลับซับซ้อน (Suspence) เช่น เหตุการณ์ที่ยังไม่สามารถคลี่คลายได้
- 1.8 ความกระทบกระเทือน (Consequence) เช่น ผลกระทบต่อมวลชนด้านการครองชีพ
- 1.9 ความก้าวหน้า (Progress) เช่น การค้นพบตัวยานใหม่ ๆ ค้นพบสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ
- 1.10 เพศ (Sex) เช่น พฤติกรรมเบี่ยงเบี่ยงรักร่วมเพศ สิทธิของสตรีกับบุรุษ

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้ข่าวน่าสนใจ เช่น เนื้อที่ในการตีพิมพ์ (Space) การพาดหัวข่าว ตำแหน่งหน้าที่ลง ฯลฯ

2. บทความ ความหมายของคำว่า "บทความ" อาจมีความหมายได้สองนัย ความหมายนัยแรกเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปหมายถึง ความเรียงที่เสนอเรื่องราวต่างๆ อันเป็นจริงมิใช่เรื่องสมมุติ เขียนด้วยท่วงทำนองค่อนข้างเอาจริงเอาจัง ได้แก่ บทความวิชาการ บทวิเคราะห์เหตุการณ์ และบทความสารคดี เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง บทความ หมายถึง เรื่องที่มุ่งเสนอความคิดเห็นเป็นสำคัญอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง แต่ข้อเท็จจริงนั้นก็อยู่ในฐานะเป็น "บันได" นำไปสู่การแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง

3. คอลัมน์ โดยทั่วไปในหนังสือพิมพ์มักเป็นข้อเขียนที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง มีความยาวจำกัดอยู่ในเนื้อที่เฉพาะ มักลงชื่อผู้เขียนหรือใส่นามปากกาและมักมีตำแหน่งหน้าที่ประจำ นอกจากนี้ยังรับฟังความคิดเห็นจากผู้อ่านด้วย จึงเปรียบเสมือนเวทีแสดงความคิดเห็น เช่น คอลัมน์สังคมชุมชนการเมือง คอลัมน์จดหมายจากผู้อ่าน คอลัมน์ตลกขบขัน คอลัมน์กีฬา คอลัมน์การ์ตูน และคอลัมน์ถามตอบปัญหาทางการแพทย์ เป็นต้น

4. บทบรรณาธิการหรือบทนำ คือ คอลัมน์หนึ่งที่ปรากฏในหน้าบทบรรณาธิการ เพื่อแสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบและยุติธรรม ซึ่งแนะนำทางออกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาอย่างเป็นกลาง ความสำคัญของบทบรรณาธิการอยู่ที่ การแสดงออก สะท้อนถึงนโยบายและจุดยืนของหนังสือพิมพ์ต่อเหตุการณ์นั้น (มาลี บุญศิริพันธ์, 2527 : 7)

5. โฆษณา (Advertising) คือการติดต่อสื่อสารจากผู้โฆษณาถึงเป้าหมายที่คาดว่าจะเป็นผู้ซื้อสินค้า หรือใช้บริการนั้นๆ โดยการติดต่อสื่อสารนั้นอาจเป็นในรูปสิ่งพิมพ์ การวาดภาพ (दारारवण सुखमालशति, 2531)

เนื่องจากหนังสือพิมพ์มีรูปแบบในการนำเสนอเรื่องที่กำลังอยู่ในความสนใจของประชาชนได้หลายรูปแบบ ทั้งข่าว บทความ คอลัมน์ ฯลฯ เช่นเดียวกับเรื่องโรคเอดส์ ซึ่งสามารถนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นการสมควรที่จะศึกษารูปแบบในการนำเสนอเรื่องโรคเอดส์ของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยดังปัญหาคำวิจัยข้อที่ 3

นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะมีการอ้างถึงแหล่งข่าวที่ได้รับในการนำเสนอประเด็นต่างๆ การอ้างถึงแหล่งข่าวนั้นทำให้ข่าวที่นำเสนอมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

แหล่งข่าว คือ ปอบเกิดหรือที่มาของข่าวสารทุกชนิด เป็นตัวกำหนดทิศทางของข่าวสารในแง่มุมต่างกัน ปอบยครั้งอาจชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในทางที่ดีหรือทางที่ร้าย (พิศิษฐ์ ขวาลาธวัช, 2535)

หนังสือพิมพ์รายวันแต่ละฉบับได้รับข่าวสารจากแหล่งข่าวหลายแหล่งด้วยกัน ทั้งที่เป็นแหล่งข่าวเปิด ซึ่งมีการระบุชื่อ ตำแหน่ง อาชีพ ฯลฯ เพื่อยืนยันข้อเท็จจริง หรือแหล่งข่าวปิดคือแหล่งข่าวที่ไม่เปิดเผยชื่อ ตำแหน่ง ฯลฯ ของผู้ให้ข่าว

หนังสือพิมพ์รายวันแต่ละฉบับได้รับข่าวสารหลายแหล่งด้วยกัน ดังนั้น การแบ่งชนิดของแหล่งข่าวจึงอาจแบ่งได้ตามลักษณะที่มาของแหล่งข่าว คือ (พิศิษฐ์ ขวาลาธวัช และคณะ, 2539 หน้า 49-52)

1. แหล่งข่าวประจำวัน (Beats) แหล่งข่าวประจำที่เรียกตามภาษาของหนังสือพิมพ์ว่า บีท (Beat) หรือ รัน (Run) นี้ หมายถึง บุคคล หรือสถานที่ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของข่าวที่ผู้สื่อข่าวได้รับมอบหมายจากบรรณาธิการให้ไปติดตามหาข่าวอยู่เป็นประจำทุกวันหรือทุกสัปดาห์หรือเป็นระยะๆ แล้วแต่สถานการณ์ Beats ถือเป็นแหล่งข่าวสำคัญที่หนังสือพิมพ์จะต้องจัดกำลังผู้สื่อข่าวให้ไปรับผิดชอบเป็นประจำเพื่อให้แน่ใจว่าหากเกิดอุบัติเหตุการณ์สำคัญที่มีคุณค่าทางข่าวแล้วอุบัติเหตุการณ์เหล่านี้จะไม่สามารถเล็ดลอดสายตาของผู้สื่อข่าวที่อยู่ในกรุงเทพฯ แล้วยังมีแหล่งข่าวประจำที่อยู่ในอำเภอและจังหวัดต่างๆ เรียกว่า แหล่งข่าวภูมิภาค อาทิ ศาลากลางจังหวัด สถานีตำรวจ อีกรด้วย

2. แหล่งข่าวพิเศษ (Volunteers) นอกจากนี้จะได้ข่าวจากแหล่งข่าวประจำแล้ว หนังสือพิมพ์ยังได้ข่าวจำนวนไม่น้อยจากแหล่งข่าวพิเศษ แหล่งข่าวที่ว่านี้มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับนักข่าวเป็นการส่วนตัว หรืออาจจะเป็นพลเมืองดีเขียนจดหมายร้องทุกข์หรือโทรศัพท์มาชี้เบาะแสการกระทำที่แสวงหาผลประโยชน์จากสาธารณชนของบุคคลบางคนบางกลุ่มให้หนังสือพิมพ์ตีแผ่พฤติกรรมดังกล่าว ข่าวที่หนังสือพิมพ์ได้รับจากแหล่งข่าวพิเศษ เรียกว่า ทิป (Tip) ส่วนบุคคลที่แจ้งเบาะแสหรือ Tip ให้หนังสือพิมพ์ทราบเรียกว่า Tipster แต่หนังสือพิมพ์ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเนื่องจาก Tip บางชิ้นอาจจะมีข้อมูลที่ไม่ถูกต้องก็ได้

3. แหล่งข่าวจากสำนักข่าวหรือองค์กรขายข่าว (News Syndicates) องค์กรนี้ตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินกิจการ "ขาย" ให้แก่สมาชิกหรือลูกค้าซึ่งรวมทั้งหนังสือพิมพ์ทั้งในประเทศและนอกประเทศนั้น หนังสือพิมพ์ถือว่าเป็นแหล่งข่าวที่สำคัญแหล่งหนึ่ง องค์กรดังกล่าวเรียกว่า สำนักข่าว (News Agency) มีทั้งเป็นสำนักข่าวของรัฐและสำนักข่าวของเอกชน สมาชิกหรือลูกค้าของสำนักข่าวจะได้รับทราบข่าวที่เกิดขึ้นในชุมชนและในประเทศต่างๆ ผ่านทางโทรเลขบ้าง จึงเรียกสำนักข่าวอีกชื่อหนึ่งว่า Wire Service

4. แหล่งข่าวจากสิ่งตีพิมพ์ (Publication) แหล่งข่าวนี้ อาจจะเป็นแผ่นประกาศแถลงการณ์ ใบปลิว หรือเป็นนิตยสาร ตลอดจนข่าวแจกจากหน่วยงานประชาสัมพันธ์ของรัฐหรือเอกชนที่ต้องการเผยแพร่ผลงานของตนสู่สาธารณชนเหล่านี้ เป็นต้น

การอ้างแหล่งข่าว

จากแหล่งข่าวนานาชาตินี้ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นหากพิจารณารวมๆ แล้วจะพบว่า แหล่งข่าวมีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. แหล่งข่าวเปิด (Open News Sources) หมายถึง แหล่งข่าวที่ได้รับการระบุชื่อ ตำแหน่ง อาชีพ ฯลฯ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของแหล่งข่าว ทั้งนี้เพื่อเป็นการยืนยันข้อเท็จจริง หรือ เหตุการณ์ที่ได้รับการเปิดเผยจากแหล่งข่าวดังกล่าว

2. แหล่งข่าวปิด (Confidential News Sources) แหล่งข่าวที่ไม่ต้องเปิดเผยชื่อ ตำแหน่ง อาชีพ ฯลฯ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของแหล่งข่าว ทั้งนี้เพราะเกรงว่าจะเกิดอันตรายแก่ตนเอง แต่มักจะเป็นผู้ให้เบาะแสข่าว ซึ่งอาจจะเป็นข้อมูลหรือรายละเอียดที่ลึกลับซับซ้อน (รองศาสตราจารย์ ฉัตราน วุฑฒิกกรรมรักษา, 2536 หน้า 38)

มีงานวิจัยของจันทร์เพ็ญ (2540) ถนอมบุญที่ศึกษาแหล่งที่มาของข่าววิทยุศาสตร์และ เทคโนโลยีของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 3 ฉบับคือ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์มติชน และหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ พบว่า แหล่งข่าวที่ใช้มากที่สุดคือ การสัมภาษณ์นักวิชาการทั่วไป ร้อยละ 32.3 รองลงมาคือ นักเขียนประจำ ร้อยละ 20.7, เอกสาร หนังสือพิมพ์ วารสารต่างประเทศ ร้อยละ 17.6, แหล่งข่าวจากสำนักข่าวต่างประเทศ ร้อยละ 8.5 ส่วนแหล่งข่าวจาก เอกสาร หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสารในประเทศมีการอ้างถึงน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 0.3

จากความสำคัญของแหล่งข่าวดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องการใช้แหล่งข่าวของหนังสือพิมพ์รายวันในประเทศไทยในการนำเสนอเรื่องเอดส์ ดังคำถามนำการวิจัยข้อที่ 5

ทั้งนี้ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เรื่องเอดส์จากหนังสือพิมพ์โดยสิริวิมล ชาญเวช (2533) ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ไทยรายวันจำนวน 4 ฉบับ ได้แก่ มติชน สยามรัฐ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ระหว่างวันที่ 1 เมษายน ถึง 30 กันยายน 2530 เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเอดส์ในช่วงก่อนและหลังการรณรงค์ในด้านความถี่ รูปแบบ เนื้อที่ ทิศทางการพาดหัวข่าวสาร แหล่งข้อมูล และเนื้อหาสาระที่เน้นถึงเรื่องเอดส์ พบว่า การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเอดส์ระหว่างหนังสือพิมพ์เน้นคุณภาพกับเน้นประชาานิยมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในเนื้อหาที่เน้นถึงผลกระทบทางสังคม หนังสือพิมพ์ทั้งสองประเภทมีการนำเสนอที่แตกต่างกัน โดยหนังสือพิมพ์ที่เน้นคุณภาพนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเอดส์ในด้านผลกระทบทางสังคมมากกว่าหนังสือเน้นประชาานิยม ซึ่งจะเห็นได้ว่า งานของคุนสิริวิมล

ชาวยุโรปได้ให้ความสนใจศึกษาความถี่ รูปแบบ เนื้อที่และทิศทางการพาดหัวข่าวเรื่องโรคเอดส์ เช่นเดียวกัน

ย้อนหลังกลับไปประมาณ 20 ปีของประเทศไทย ก่อนหน้าที่จะมีรายงานผู้ป่วยเอดส์รายแรกในประเทศไทย สื่อมวลชนไทยยังไม่มี การสนใจนำเสนอเรื่องเอดส์ ดังนั้นจึงยังไม่มี การจัดลำดับความสำคัญของประเด็นดังกล่าวในประเทศไทย เอดส์ยังไม่เป็นวาระด้านสื่อ (Media Agenda) อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ในขณะนั้นจึงยังไม่ทราบว่โรคเอดส์คืออะไรและติดต่อกันได้อย่างไรและรัฐบาลในขณะนั้นก็ยังไม่มีการใดๆ เกี่ยวกับโรคเอดส์ แต่จากเรื่องราวของโรค อัดสันและนายชัชอน เสือสมซึ่ง เป็นเหตุการณ์เรื่องเอดส์ในระยะแรกของประเทศไทย หลังจากนั้นหนังสือพิมพ์ก็มีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเอดส์อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีบางช่วงที่ขาดหายไปบ้าง จนถึงปัจจุบันนี้ ประชาชนส่วนใหญ่เคยได้ยินได้ฟังเรื่องเอดส์ผ่านสื่อมวลชนมาบ้างแล้ว นั้นแสดงให้เห็นว่า เรื่องเอดส์ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์นั้นเป็น เรื่องที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญในการนำเสนอสู่ประชาชนและค่อยๆ กลายเป็นเรื่อง ที่ประชาชนให้ความสำคัญในสังคม (Public Agenda) ในบางครั้งประเด็นเรื่องเอดส์ก็ตกลงไปจากหน้าหนังสือพิมพ์เนื่องจากมีประเด็นอื่นๆ ขึ้นมาแทนที่ และการที่ประชาชนไม่ค่อยให้ความสนใจกับประเด็นดังกล่าวนั้นอาจเนื่องมาจากว่ามีการรณรงค์เรื่องเอดส์บ่อย ๆ และต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาาน ดังนั้นประชาชนจึงเข้าใจว่ารัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคได้แล้ว จึงไม่ค่อยให้ความสนใจกันมากนัก ซึ่งบางครั้งการนำเสนอเรื่องเอดส์โดยบุคคลสำคัญของประเทศ และการนำเสนอเรื่องเอดส์ผ่านหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่ของประเทศไทยก็มีอิทธิพลทำให้สาธารณชนให้ความสนใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นที่ยอมรับกันว่า การนำเสนอเรื่องเอดส์ของหนังสือพิมพ์ไทยในระยะหลังๆ มีเนื้อหาสาระที่น่าสนใจมากขึ้นซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประเด็นในการนำเสนอเรื่องเอดส์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการนำเสนอเรื่องโรคเอดส์ในประเด็นต่างๆ ของหนังสือพิมพ์ภาษาไทยซึ่งตรงกับปัญหานำวิจัยข้อที่ 2

จากปัญหาเรื่องโรคเอดส์ซึ่งเป็นปัญหาด้านสุขภาพที่คุกคามชีวิตของผู้ป่วย โดยที่วิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่ก็ยังไม่สามารถคิดค้นยารักษาที่มีประสิทธิภาพได้ ในขณะที่ยังไม่มีวิธีการใดที่จะรักษาโรคนี้ได้ ดังนั้นวิธีการหนึ่งที่เป็นที่จำเป็นในขณะนี้คือสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนให้ตระหนักถึงพิษภัยของโรคเอดส์และรู้จักการป้องกันตนเอง รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ติดเชื้อและผู้ป่วย ทั้งนี้สื่อมวลชนสามารถมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ สร้างความตระหนัก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างกระแสดังกล่าวได้ ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งก็สามารถทำได้คือ การกำหนดวาระข่าวสาร

เรื่องเอเดส เพื่อให้เรื่องเอเดสได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางเพื่อประชาชนจะได้รับความรู้ และรู้จักระมัดระวังป้องกันตนเอง ดังนั้นหน้าที่หนึ่งสำคัญสำหรับหนังสือพิมพ์ก็คือ การกำหนดวาระข่าวสารนั่นเอง

การกำหนดวาระข่าวสารหรือเรื่องพิจารณา (Agenda Setting)

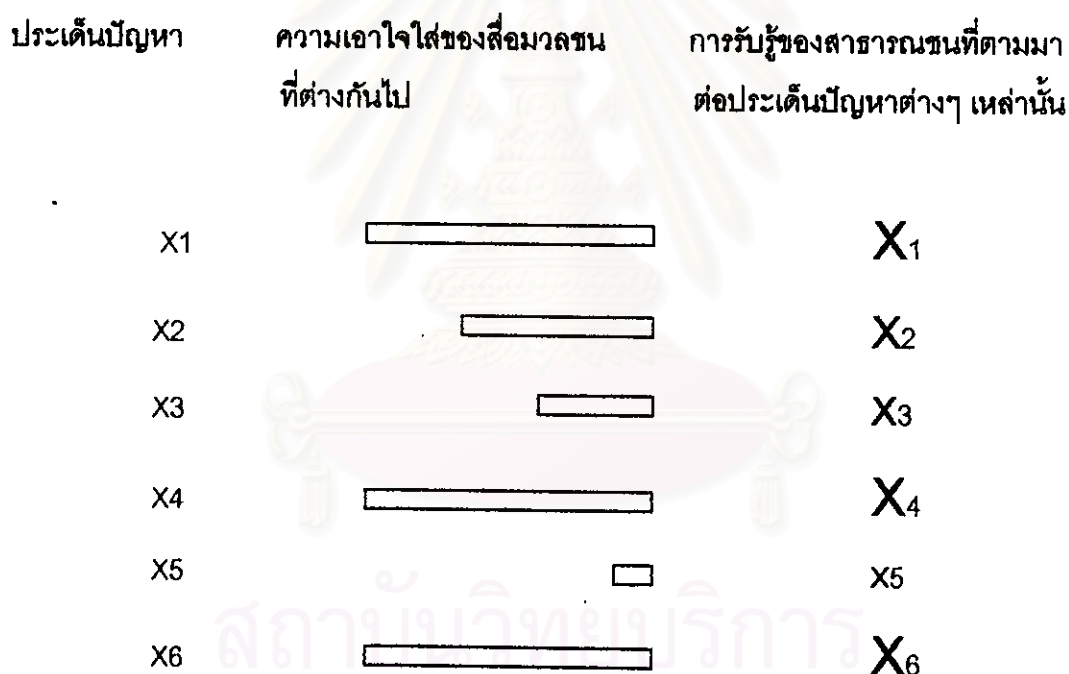
การกำหนดวาระข่าวสารหรือเรื่องพิจารณาของสื่อมวลชน เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับกันมากขึ้นในปัจจุบัน จากความคิดที่ว่า การที่สื่อมวลชนให้ความสนใจต่อประเด็นหรือหัวข้อที่เกี่ยวกับปัญหาในเรื่องต่างๆ ทำให้ประชาชนได้รับทราบและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาหรือประเด็นนั้นตามที่สื่อมวลชนได้กำหนดไว้ นั่นคือสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนที่จะรับรู้ถึงความสำคัญในเรื่องต่างๆ ที่สื่อมวลชนเป็นผู้นำเสนอ

Agenda Setting เป็นบทบาทของสื่อมวลชนในการจัดข่าวสารที่เกิดขึ้นอย่างมากมายให้เป็นระบบระเบียบเพื่อพร้อมสำหรับการนำเสนอ ซึ่งในขั้นตอนการนำเสนอ นั้น สื่อก็จะช่วยจัดวาระเรียงตามลำดับความสำคัญเพื่อที่ประชาชนจะได้พูดถึง อภิปราย ถกเถียงและให้ความสนใจต่อประเด็นที่สื่อเลือกมานำเสนอ อันจะก่อให้เกิดอิทธิพลทางอ้อม กล่าวคือ ถึงแม้สื่อจะไม่สามารถทำให้ประชาชนคิดแบบที่สื่อคิดได้ (Think What) แต่สื่อก็ยังสามารถทำให้คนคิดในเรื่องที่เกี่ยวกับสื่อออกได้ (Think About) นอกจากนี้ ประชาชนยังเรียนรู้กติกาต่างๆ ที่อยู่ในรูปแบบของสื่อ เช่น อะไรที่พูดถึงมาก แปลว่า สำคัญ อะไรที่พูดถึงก่อน แปลว่า สำคัญ อะไรที่พาดหัวใหญ่ที่สุด แปลว่า สำคัญที่สุด เป็นต้น (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2525 : 224-225)

การกำหนดวาระเรื่องเอเดส ซึ่งประกอบด้วยประเด็นต่างๆ นั้นสื่อมวลชนในระยะหลังได้มีการนำเสนอเรื่องเอเดสในแง่มุมที่เป็นวิชาการมากขึ้น เช่น หนังสือพิมพ์มติชนสุดสัปดาห์ได้มีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการประชุมโรคเอเดสแห่งชาติหลายฉบับติดต่อกัน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์เอเดสในปัจจุบันว่าได้กลายเป็นวาระในระดับนโยบาย (policy Agenda) แล้ว นอกจากนี้ในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับโรคเอเดสทางสถานีโทรทัศน์ไอทีวีหลังจากที่มีชายโรคจิตนำเข็มไล่จิ้งหริ่งสาวซึ่งเรื่องดังกล่าวได้มีการนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ส่งผลให้มีการออกมาชี้แจงถึงความเป็นไปได้ในการติดเชื้อเอเดสจากเข็มดังกล่าวซึ่งเป็นการให้ความรู้แก่ประชาชนในอีกทางหนึ่งด้วย อีกทั้งการนำเสนอเรื่องราวของผู้ป่วยเอเดสที่วัดพระบาทน้ำพุ จ. ลพบุรี ก็ทำให้ประชาชนเกิดความเห็นใจผู้ติดเชื้อ แต่กระนั้นการเผยแพร่เรื่องราวดังกล่าวก็ได้ก่อให้เกิดความกลัวเนื่องจากมีภาพผู้ป่วยเอเดสที่ได้รับความทรมาณจากอาการเจ็บป่วย นอกจากนี้ก็มี

การเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยในแต่ละวัน ทั้งนี้เรื่องราวที่สื่อมวลชนถ่ายทอดไปยังประชาชนนั้นสามารถกำหนดภาพในสมองของผู้รับได้ เช่น ให้ความรู้ข่าวสารเรื่องเอดส์ในด้านใดแง่มุมใดบ้าง มากน้อยเพียงไร นั่นก็คือ สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการกำหนดเรื่องพิจารณาแก่ผู้รับในฐานะผู้ทรงอำนาจนั่นเอง

จากแบบจำลอง (ภาพที่ 1) ของการกำหนดวาระข่าวสารของ มัลคอล์ม แมคคอมส์ และ โดนัลด์ ชอร์ ที่แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของสื่อมวลชนว่า ในขอบเขตของประเด็นปัญหา หรือหัวข้อพิจารณา หากปรากฏว่าเรื่องใดที่ได้รับการเอาใจใส่จากสื่อมวลชนมาก จะสร้างความคุ้นเคยต่อเรื่องนั้นๆ ให้กับประชาชนยิ่งขึ้น และเป็นที่รับรู้ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด (แมคคอมส์ และชอร์ 1976, อ้างถึงในสวนิต ยมาภัยและรวีวรรณ ประกอบผล, 2528 : 122)

ภาพที่ 1 แบบจำลองการกำหนดเรื่องพิจารณาของ แมคคอมส์ และ ชอร์

จากแบบจำลองนี้ แสดงให้เห็นถึงประเด็นปัญหาหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งแสดงด้วย X1, X2, X3 ... ที่มีขนาดเท่ากันทางซ้ายมือ จากนั้นสื่อมวลชนจึงนำเสนอให้สื่อมวลชนทราบ โดยมีการเน้นในเชิงปริมาณ และความถี่แต่ละเรื่องสำคัญแตกต่างกันไป (แสดงด้วยรูปตามแนวนอน) ส่วน X1, X2, X3 ... ที่มีขนาดไม่เท่ากันทางขวามือนั้น เป็นระดับการรับรู้ของสาธารณชนต่อประเด็นปัญหาต่างๆ อันเป็นผลมาจากการที่สื่อมวลชนเน้นเสนอและให้ความสำคัญต่อ

เรื่องใดมาก ก็จะได้รับพิจารณาจากสาธารณชนว่ามีความสำคัญมากด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า X1, X4 และ X6 นั้น แสดงถึงการที่สาธารณชนตระหนักถึงความสำคัญมากที่สุด ส่วน X2, X3 และ X5 นั้น แสดงถึงการที่สาธารณชนให้ความสำคัญรองลงมา ซึ่งสอดคล้องกับการที่สื่อมวลชนกำหนดให้เห็นถึงความสำคัญและนำเสนอตนเอง

จากแบบจำลองการกำหนดเรื่องพิจารณาจะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนจะทำหน้าที่จัดลำดับและให้ความสำคัญในการนำเสนอข่าวสารเหตุการณ์ต่างๆ บางเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อประชาชนได้พิจารณาและเห็นคล้อยตามว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่ควรให้ความสนใจมากที่สุดในช่วงนั้น ๆ อย่างไรก็ตามก็ตีพิมพ์ผลของการไหลเวียนของสารสนเทศตามทฤษฎีการจัดวาระสารนั้น ควรขึ้นอยู่กับทั้งด้านสื่อมวลชนและด้านผู้รับสาร มิใช่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แม้ว่าสื่อมวลชนจะเป็นผู้เริ่มต้นในการนำเสนอสารก็ตาม (Donald L. Shaw and Maxwell E. McCombs, 1977 อ้างถึงใน สุรพล โสธนะเสถียร, 2533 : 145-150) กล่าวคือ โดยทั่วไปเมื่อเกิดเหตุการณ์หรือประเด็นปัญหาใดขึ้นในสังคม ผู้ประกอบวิชาชีพทางด้านสื่อมวลชนจะพิจารณาโดยการประเมินคุณค่าของข่าวเพื่อให้ทราบว่าคุณค่าของข่าวนั้นมีอยู่ในระดับใด จากนั้นจึงเลือกพิจารณาใช้สื่อที่เหมาะสม เช่น การเสนอข่าวผ่านทางโทรทัศน์ ข่าวนั้นจะได้รับความสนใจจากผู้รับสารอย่างรวดเร็วแต่ความคงทนของข่าวจะอยู่ไม่นานนัก ในขณะที่การเสนอข่าวผ่านทางสิ่งพิมพ์จะดำเนินไปอย่างช้าๆ แต่ก็สามารถอยู่ได้นานกว่า การที่สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ มีการเสนอข่าวที่มีหัวข้อข่าวอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันจะต้องมีกลวิธีรายละเอียดในการนำเสนอที่แตกต่างกันเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร และแม้ว่าข่าวสารนั้นจะเหมาะสมกับชนิดของสื่อแล้วก็ตามก็อาจจะยังไม่เป็นที่เพียงพอ จึงต้องมีการจัดวางข่าวสาร ทั้งนี้เพื่อช่วยให้เกิดความเด่นสะดุดตา อันเป็นปัจจัยหนึ่งในการส่งเสริมความนิยมในการจัดวาระสารอีกด้วย อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้เข้มข้นของข่าวก็เป็นอีกส่วนหนึ่งในการเสริมบทบาทของการจัดวาระสาร ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีคือ

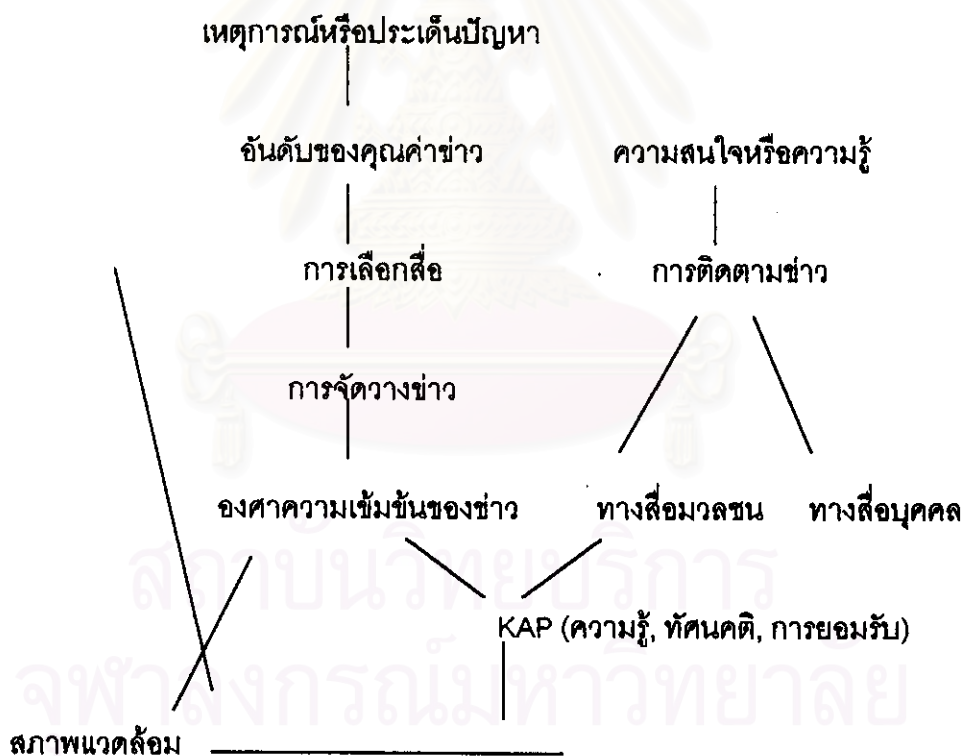
1. การเพิ่มหรือขยายพื้นที่ของข่าวนั้นให้มากกว่าปกติ ข่าวที่มีกรอบใหญ่กว่าข่าวอื่นตลอดจนขนาดของตัวอักษรที่โตกว่าย่อมทำให้เห็นว่าข่าวนั้นสำคัญชวนอ่านมากกว่า

2. ความถี่ในการรายงานข่าว การนำเสนอข่าวที่มีจำนวนครั้งบ่อยๆ เป็นการตอกย้ำความสนใจให้กับผู้รับสารมากขึ้น

3. ระยะเวลาในการนำเสนอข่าว ระยะเวลาที่มีความหมายใกล้เคียงกับความถี่ แม้ข่าวสารจะถูกรายงานบ่อย แต่ถ้าถูกเสนออยู่ไม่นานแล้วเลิกไป ก็จะทำให้การจัดวางระสรวรนั้นหมดบทบาทลงไปด้วย

ถึงแม้ว่าองศาความเข้มข้นของสารแสดงให้เห็นถึงอายุของข่าวได้อย่างชัดเจน ซึ่งหมายความว่าข่าวที่มีองศาความเข้มข้นสูงจะมีอายุของข่าวยาวนาน โดยมีความนิยมอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีสัมฤทธิ์ผลของการจัดวางระสรวร

จากแผนภาพ (ภาพที่ 2) ของการจัดวางระสรวรของ Shaw & MaCombs ที่แสดงให้เห็นถึงลำดับขั้นในการนำเสนอข่าวสารของประเด็นปัญหาต่างๆ ในสังคม เพื่อให้สาธารณชนรับรู้เรื่องราว นั้น ๆ มีความสำคัญน่าสนใจที่สุด

ภาพที่ 2 การจัดวางระสรวร ของ Shaw & McCombs (Shaw & McCombs, 1977)
อ้างถึงใน สุรพล ไสยนเสถียร, 2533 : 145)

จากแผนภาพนี้แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนของการจัดวาระข่าวสารเป็นลำดับ สำหรับลำดับขั้นทางด้านซ้ายมือ จากเหตุการณ์หรือประเด็นปัญหาต่างๆ มาสู่การให้อันดับความสำคัญของคุณค่าของความเป็นข่าว จากนั้นเป็นการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม และมีการจัดวางข่าวในรูปแบบต่างๆ เพื่อเน้นให้ข่าวนั้นมีความเด่นชัดยิ่งขึ้น ตลอดจนการให้ระยะเวลาหรือองศาความเข้มข้นในการนำเสนอข่าวนั้นๆ ด้วย ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการยอมรับในที่สุด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในขณะนั้นด้วย ส่วนลำดับขั้นทางขวามือนั้น จากการที่ผู้รับสารให้ความสนใจหรือเกิดความรู้จะนำมาสู่การติดตามข่าวนั้นๆ ทั้งทางสื่อมวลชนหรือทางสื่อบุคคลก็ตาม ก็จะมีนำไปสู่ความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการยอมรับด้วยเช่นกัน

โดยแท้จริงแล้วภารกิจของสื่อมวลชนตามแนวคิดการจัดวาระข่าวนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลผลิตของการกรองข่าวสารโดยสื่อ (Products of media gatekeeping) ที่ประสงค์จะสร้างอิทธิพลของข่าวนั้นให้กับผู้รับสาร และหากผู้รับสารไม่ยอมรับการจัดวาระดังกล่าว ความสำเร็จของสื่อมวลชนก็จะเป็นเพียงเฉพาะด้านของสื่อมวลชนเท่านั้น ดังนั้นการจัดวาระสารจึงต้องพิจารณาความพร้อมของผู้รับสารด้วย โดยเฉพาะภูมิหลังของผู้รับสารในด้านความรู้ความสนใจต่อข่าวประเภทนั้นๆ เป็นอย่างไร หากข่าวนั้นมีพื้นฐานที่สอดคล้องกับความรู้และความสนใจของผู้รับสารแล้ว ผู้รับสารก็จะแสวงหาข่าวนั้นต่อไป โดยการติดตามเพื่อทราบทิศทางของข่าว อาจแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากบุคคลรอบข้าง โดยการสนทนารับฟังหรือวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งอาจทำให้ข่าวจากการจัดวาระสารนั้นขยายกว้างออกไปยิ่งขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอิทธิพลของการจัดวาระสารนั้นขึ้นอยู่กับ

1. ความสำคัญของเหตุการณ์หรือคุณค่าของข่าว
2. จำนวนผู้รับสารซึ่งได้ติดตามข่าวจากการจัดวาระสาร
3. อายุของข่าวในการจัดวาระสารนับตั้งแต่เกิดข่าวนั้นขึ้น

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า ข่าวใดข่าวหนึ่งจะมีอิทธิพลมากน้อยตามการจัดวาระสาร ก็เนื่องจากการที่ประชาชนผู้รับสารจำนวนมาก ให้ความสนใจและติดตามข่าวนั้นอยู่เป็นเวลานาน ทำให้สื่อมวลชนสามารถป้อนข่าวอยู่ได้อย่างสม่ำเสมอ

พัฒนาการของแนวคิดเรื่องการกำหนดวาระ

หากเราทบทวนดูว่าในรอบ 1-2 ปีที่ผ่านมา มีข่าวสำคัญๆ อะไรบ้างที่ผ่านเข้ามาในหัวแห่งการรับรู้ของเรา เช่น ข่าวควีนอลิซาเบธมาเยือนไทย, ข่าวเลดีไดอาน่าประสบอุบัติเหตุจนเสียชีวิต, ข่าวแผ่นดินไหวที่ไต้หวัน ฯลฯ เมื่อทบทวนแล้ว เราก็จะพบว่า ข่าวเหล่านี้ล้วนเป็นข่าวที่เผยแพร่ผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทั้งนั้น อันที่จริงก็มีข่าวมากมายที่เผยแพร่ผ่านสื่อ แต่ที่เราจดจำข่าวเหล่านี้ได้ เนื่องจากข่าวเหล่านี้ล้วนถูกจัดอันดับจากสื่อว่าอยู่ในวาระข่าวที่สำคัญทั้งสิ้น กล่าวสรุปก็คือ สื่อเหล่านั้นสามารถมีอิทธิพลที่จะใช้วิธีการนำเสนอ (Display) ของตนทำให้สาธารณชนต้องคิดถึง (think about) ต้อง “พูดถึง” (talk about) (รวมทั้งต้องระวังถึงด้วย) ข่าวตามที่สื่อให้กำหนดวาระความสำคัญเอาไว้ให้

พัฒนาการของแนวคิดเรื่องอิทธิพลของสื่อในการกำหนดวาระของสังคมนั้น อาจแบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ

ยุคแรก ในปี ค.ศ. 1922 W.Lippmann ผู้มีอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์ในยุคที่หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่แพร่หลายและมีราคาถูก (ที่เรียกว่า penny press) ประสบการณ์จากวิชาชีพทำให้ Lippmann ตั้งข้อสังเกตในเรื่อง “มติสาธารณะ” (Public Opinion) ว่า “ส่วนใหญ่แล้วประชาชนมักไม่ได้พบและสัมผัสกับเหตุการณ์จริงๆ แต่พวกเขาจะมีปฏิกิริยาต่อ “ภาพของความเป็นจริงที่อยู่ในหัวนึกคิด (หัวสมอง) มากกว่า” เขาอธิบายว่า ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะในโลกแห่งความเป็นจริงทุกอย่างล้วนซับซ้อนเกินไป ไใหญ่โตเกินไป ดังนั้นถ้าเราจำเป็นต้องเผชิญหน้าหรือต้องได้ตอบกับความความเป็นจริงเหล่านั้น เราก็ต้องลดทอนหรือตกแต่งมันเสียใหม่ให้ดูเรียบง่ายขึ้นเพื่อที่เราจะจัดการกับมันได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว Lippmann จึงได้ให้ข้อเสนอแนะที่เราได้กล่าวถึงไปแล้ว ก็คือหากประชาชนกระทำการลดทอนความจริงให้เหลือแต่เรื่องที่เรียบง่ายแล้ว เราก็ไม่อาจจะปล่อยให้ประชาชนแสดงมติดต่อเรื่องสาธารณะตามลำพัง นอกจากจะต้องมีองค์กรที่ประกอบด้วยผู้รู้มาช่วยชี้นำประชาชน และจากข้อคิดของ Lippmann ตัวกลางที่ช่วยสร้างภายในหัวสมอง (ให้ประชาชนเอาไว้จัดการแทนของจริง) ก็คือสื่อมวลชนนั่นเอง

ยุคที่สอง เป็นช่วงสมัย ค.ศ. 1940 ที่แนวคิดเรื่องอิทธิพลอันมหาศาลของสื่อกำลังพุ่งขึ้นสู่ความนิยม แล้วก็ตามตกต่ำลงช่วงทศวรรษ 1960 เพื่อเปิดทางให้แก่กระบวนการทัศนใหม่เรื่องผลอันจำกัดของสื่อ แนวคิดเรื่องการสร้างภายในหัวสมองของ Lippmann จึงเป็นเพียงทัศนะส่วนตัวที่ยังไม่มีงานวิจัยมารองรับ

ยุคที่สาม ในระหว่างทศวรรษ 1960 เริ่มมีงานศึกษาวิจัยบางชิ้นที่ย้อนกลับไปสู่อิทธิพลของสื่อในรูปแบบอื่นๆ ที่มีโซ่ลักษณะของกระสุนปืน และเข็มฉีดยา อันเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการรื้อฟื้นขึ้นใหม่ของแนวคิดเรื่องพลังของสื่อ แนวคิดเรื่องกำหนดวาระของสื่อก็เป็นแนวคิดหนึ่งที่เชื่อในพลังของสื่อ หากทว่ามีจุดต่าง ที่ไม่เหมือนทฤษฎี Magic Bullet คือ

- สื่ออาจจะไม่สามารถทำให้คนติดตามสื่อได้ (think what) แต่ก็ทำให้คนคิดถึงเกี่ยวกับเรื่องที่สื่อชี้แนะวาระมาได้ (think about)
- สื่ออาจจะไม่มีอิทธิพลที่จะปรับเปลี่ยนการกระทำของคนได้ (Performance) แต่สื่อสามารถจะดัดแปลงความเข้าใจ (Cognition) ของคนได้

สำหรับสถานภาพของแนวคิดเรื่องกำหนดวาระนั้นยังอยู่ในระดับสมมติฐาน (Hypothesis) หรือข้อสันนิษฐาน (Proposition) เท่านั้น เพราะผลจากการวิจัยยังไม่อาจชี้ขาดหรือให้คำอธิบายที่กระจ่างชัดได้

คำอธิบายของแนวคิดเรื่องกำหนดวาระสาร

ในที่นี้จะนำเสนอผลของการวิจัยของนักนิเทศศาสตร์ 3 ท่าน ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอิทธิพลของสื่อในการกำหนดวาระ

- ทักษะของ G.A.Lang & K.Lang ในปี 1959 Lang & Lang ได้ทำการศึกษาเรื่องอิทธิพลของสื่อมวลชนกับการตัดสินใจลงคะแนนเสียงของชาวอเมริกัน และได้ข้อสรุปจากการวิจัยของเขาว่าสื่อมวลชนสามารถสร้าง "ความสนใจ" ของสาธารณะให้มีต่อประเด็นบางประเด็นได้ ตัวอย่างเช่น แนวคิดต่อเรื่องมีมนุษย์อาศัยอยู่บนดาวอังคาร แนวคิดเรื่องโลกร้อนขึ้น ฯลฯ

สื่อมวลชนสามารถสร้างสิ่งที่เรียกว่า "สาธารณะ" (public) ได้ ลักษณะของความ เป็นสาธารณะ (เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่อง reading public) ก็คือ กลุ่มคนที่เปิดรับข่าวสารเรื่องเดียวกัน สนใจเหมือนกัน ไปไหนๆก็มีแต่ "คนพูดถึงเรื่องนี้" และอาจมีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อประเด็นดังกล่าว

สื่อมวลชนมีอิทธิพลในการเสนอแนะทั้ง "ประเด็น" และ "ตัวบุคคล" ให้คนสนใจได้ กล่าว

คือสามารถนำเอาประเด็น/ตัวบุคคลมาวางอยู่ในวาระแห่งความสนใจของคนได้ เช่น การเสนอตัวบุคคลที่จะเป็นตัวเลือกทางการเมือง การเสนอ IMF มาเป็นตัวแก้ไขเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ เป็นต้น

ถ้าสื่อมวลชนเสนอเรื่องใดมาก ผู้รับสารก็จะให้ความสนใจต่อเรื่องนั้น และควรจะมีอารมณ์ความรู้สึกอย่างไรอย่างหนึ่งต่อเรื่องนั้น และควรจะเกี่ยวข้อง (concern) กับเรื่องนั้นด้วย เช่น การแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องการข่มขืนเด็กเล็ก เป็นต้น)

- ทศนะของ Cohen ในปี 1963 Cohen เริ่มเขียนถึงทฤษฎีที่รู้จักในทุกวันนี้ว่า Agenda-Setting โดยมีเนื้อหาหลักๆ ว่าในเรื่องของผลกระทบ (Effect) ของสื่อ นั้น ต้องมีการแยกแยะออกมาให้ชัดเจนว่าเป็นมิติด้านใด เราจึงจะสามารถให้คำตอบเรื่องมีผล/ไม่มีผลได้อย่างแน่นอน เช่น ต้องแยกมิติระหว่างความเข้าใจ (cognition) กับทัศนคติ (attitude) ออกจากกัน

ในขณะที่มีแนวคิดเรื่องลำดับชั้นของผลกระทบของสื่อ (Hierarchy of Media Effect) เช่น สื่อจะสามารถสร้างผลกระทบให้เกิดด้านความรู้/ความเข้าใจ (Knowledge/Cognition) ต่อทัศนคติ (Attitude) หรือต่อการกระทำ (Behavior/performance) Cohen สรุปว่า สื่อมวลชนจะสามารถสร้างผลกระทบต่อด้านความรู้ความเข้าใจได้ง่ายกว่าในด้านทัศนคติ

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของสื่อให้ข้อสรุปว่า สื่อไม่สู้จะประสบความสำเร็จนักในการทำให้คิดถึงเรื่องที่สื่อยกมาพูดถึง ดังนั้น Cohen จึงสรุปว่า การที่คนเราจะเลือกรับรู้โลกอย่างไรนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับความสนใจของคนแต่ละคนเท่านั้น หากแต่ยังขึ้นอยู่กับว่าบรรดาบรรณาธิการ นักเขียน ผู้พิมพ์ผู้โฆษณาหนังสือพิมพ์จะวาดแผนที่ประเด็นต่างมานำเสนอภาพของโลกในแต่ละช่วงเวลามาให้ผู้อ่านเลือกอย่างไรบ้าง ข้อสรุปนี้ดูเหมือนจะเป็นการพบกันครั้งทางระหว่าง Mass Society Theory กับ Limited Effects Paradigm

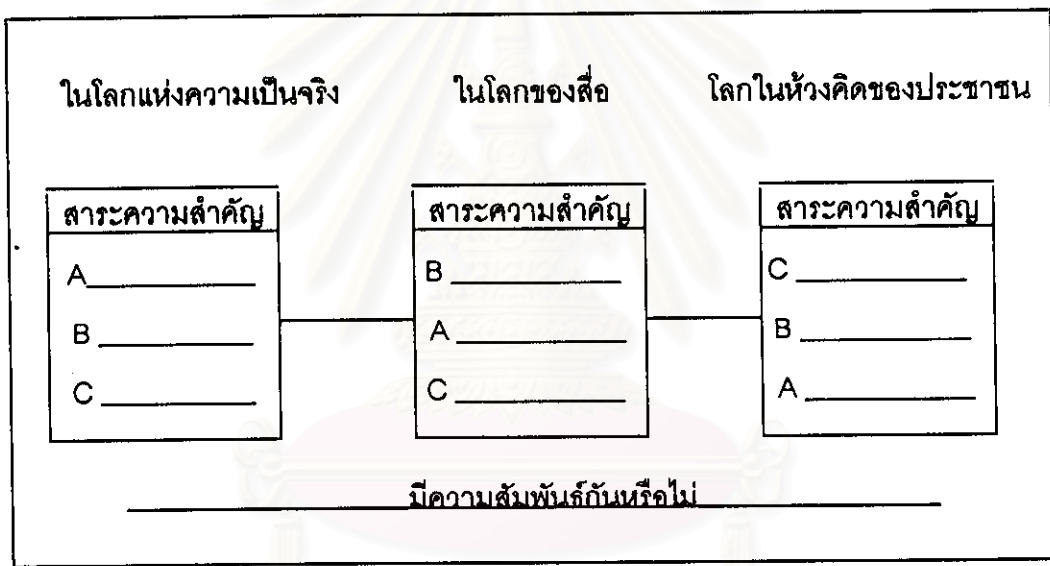
- ทศนะของ M. McCombs & D.Shaw ในปี ค.ศ. 1968 McCombs & D.Shaw ได้ลงมือพิสูจน์แนวคิดเรื่องการกำหนดวาระของสื่อด้วยการวางแผนการวิจัยอย่างรอบคอบโดยตั้งสมมติฐานเอาไว้ 2 ด้าน ที่เกี่ยวข้องกับด้านผู้ส่งสารและผู้รับสารว่า

ในด้านผู้ส่งสารนั้น จากการเลือกข่าว เลือกการนำเสนอ การบรรณาธิการ การทำงานของ Staff ในห้องข่าว การประกาศข่าว ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่มีส่วนสำคัญในการตกแต่งตามความ

เป็นจริงทั้งสิ้น (เป็นแนวคิดเรื่อง Selection of Production)

ในด้านผู้รับสาร ผู้รับสารไม่เพียงแต่จะเรียนรู้ข่าวสารเท่านั้น หากแต่ยังเรียนรู้ "น้ำหนักความสำคัญของข่าวนั้น" จากปริมาณข่าวหรือสถานที่ตั้งของข่าว (อยู่บนหน้าไหน/มาก่อนหรือหลัง)

ในการวิจัยเรื่องการกำหนดวาระข่าวนั้น มีปริมณฑล 3 ปริมณฑลที่เกี่ยวข้องโยงใยกันคือ การจัดวาระความสำคัญในโลกแห่งความเป็นจริงวาระความสำคัญในโลกของสื่อที่จะทราบได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและวาระความสำคัญ ในโลกแห่งความคิดของผู้รับสาร ซึ่งจะทราบได้จากการสัมภาษณ์ คำถามในการวิจัยก็คือ มีความสัมพันธ์หรือไม่ระหว่างโลกทั้ง 3 นี้ และโลกไหนเป็นตัวกำหนดโลกอื่นๆ

McCombs & Shaw เลือกทำวิจัยในช่วงเวลาที่มีการเลือกตั้งประธานาธิบดี ค.ศ. 1986 ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้งจำนวน 100 คน ที่ยังไม่ได้ตัดสินใจว่าจะเลือกใคร ผู้วิจัยได้ขอให้กลุ่มตัวอย่างระบุประเด็นปัญหาสังคมที่เขาคิดว่ามีความสำคัญเร่งด่วนสำหรับการรณรงค์หาเสียง หลังจากนั้นก็วิเคราะห์ว่าเนื้อหาของข่าวโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร บทบรรณาธิการ เพื่อดูให้การลำดับความสำคัญ จากนั้นก็ลำดับความสำคัญของประเด็นต่างๆ จากข้อมูลทั้ง 2 แหล่งมาหาค่าสหสัมพันธ์กัน ผลการวิจัยพบค่าความสัมพันธ์ในระดับที่สูงมาก ซึ่งหมายความว่าลำดับความสำคัญของประเด็นต่างๆ ที่ปรากฏในสื่อมวลชนจะใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับประเด็นที่ประชาชนเห็นว่าสำคัญเช่นกัน

ผลจากการวิจัยชิ้นนี้แสดงทั้งจุดอ่อนและจุดแข็งของแนวคิดเรื่องการกำหนดวาระ สำหรับจุดแข็งของงานวิจัยชุดนี้ก็คือ มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นอระหว่างการรายงานข่าวของสื่อกับการจัดลำดับประเด็นสาธารณะของประชาชน แต่ทว่าจุดอ่อนสำคัญๆ ก็มีอยู่ 2 ประการ ประการแรกก็คือ การศึกษาครั้งนี้ สนใจเนื้อหาประเด็นข่าว และการจัดลำดับเรื่องการเลือกตั้งเท่านั้น แต่หากเป็นเนื้อหาอื่นและประเด็นอย่างอื่นยังมีข้อสงสัยว่าผลการวิจัยครั้งนี้จะนำไปสรุปรวมได้หรือไม่

ส่วนจุดอ่อนประการที่สองก็คือ แม้ว่า McCombs & Shaw ตั้งใจตั้งประเด็นการวิจัยไว้ว่าสื่อนั้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของประชาชน ซึ่งเท่ากับเป็นการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (Causality) แต่ทว่าสถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าสหสัมพันธ์นั้นไม่อาจจะระบุได้อย่างแน่ชัดว่า อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผลกันแน่ สื่อเป็นสาเหตุและความสนใจของประชาชนเป็นผลลัพธ์หรือว่าเป็นกรณีที่ตรงกันข้าม ดังที่นักหนังสือพิมพ์มักจะออกตัวอยู่เสมอว่า "เราลงข่าวนี้ก็เพราะประชาชนให้ความสนใจ" นอกจากนี้ การวิจัยยังพบว่า มีตัวแปรอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นตัวแปรแทรกอีกมากมาย

การวิจัยตัวแปรอื่น ๆ ที่วาระเกี่ยวข้อง

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาในเรื่องการกำหนดวาระของสื่อ แม้จะมีผลที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 3 ตัว คือ วาระของสื่อ (Media Agenda) วาระของสาธารณะ (Public Agenda) และวาระที่ถูกกำหนดมาจากผู้มีอำนาจให้เป็นวาระของสังคม (Policy Agenda) แต่ทว่าคำถามที่ถามมากก็คือ ใครเป็นผู้กำหนดใครดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นยังมีคำถามเรื่องตัวแปรแทรก (intervening factor) ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง การวิจัยเรื่องการกำหนดวาระในขั้นต่อมาจึงเป็นความพยายามที่จะตอบปัญหาดังกล่าว

งานวิจัยของ S. Iyengar & D. Kinder (1987) พยายามจะตอบคำถามเรื่องตัวแปรใดเป็นสาเหตุ ตัวแปรใดเป็นผลลัพธ์ด้วยการใช้วิธีการวิจัยแบบทดลองและค้นหาตัวแปรที่เกี่ยวข้อง กลุ่มทดลองถูกถามให้ระบุประเด็นปัญหาที่สำคัญในทัศนะของพวกเขาก่อนหน้านี้และหลังจากที่ได้เปิดรับข่าวประจำวัน ในช่วงเย็นจากสื่อมวลชน ผลการวิจัยที่สำคัญพบว่า

หลังจากเปิดรับข่าวจากสื่อมวลชนแล้ว กลุ่มตัวอย่างจะจัดลำดับของข่าวบางข่าวให้มีความสำคัญมากขึ้นกว่าในช่วงก่อนจะเปิดรับข่าว (และแตกต่างจากกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้เปิดรับ)

กลุ่มตัวอย่างรายงานว่า ปัญหาบางปัญหา (ที่สื่อนำเสนอ) มีความสำคัญต่อประเทศชาติมาก สมควรได้รับการเอาใจใส่และรัฐบาลควรทำอะไรสักอย่าง

ลักษณะของการนำเสนอ Iyengar & Kinder พบว่า รูปแบบการนำเสนอข่าวแบบเร้าอารมณ์ (dramatic) มีผลทำให้อำนาจในการกำหนดวาระนั้นลดน้อยลง ทั้งนี้อาจจะเป็นไปได้ว่าการเสนอข่าวแบบเร้าอารมณ์นั้นจะต้องมุ่งเน้นที่ตัวบุคคลหรือตัวเหตุการณ์ มิใช่ตัวประเด็น (issues) ทำให้ความสำคัญของประเด็นพรั่มัวไป

ตำแหน่งหน้าที่ของข่าว มีผลอย่างมากต่ออำนาจในการกำหนดวาระ ทั้งนี้อาจมีเหตุผลมาจาก 2 ประการคือ ประการแรก เป็นธรรมชาติของการรับรู้ที่คนเราจะมีความสนใจในระดับสูงเมื่อตอนเริ่มต้น ส่วนในตอนต่อไป ความสนใจก็จะลดระดับลงหรืออาจถูกขัดจังหวะความสนใจจากเหตุการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเป็นการดูโทรทัศน์อยู่ที่บ้าน ประการที่สอง ประชาชนได้เรียนรู้กฎกติกา มารยาทของรหัสของข่าวแล้วว่า ข่าวในลำดับแรกเป็นเรื่องราวที่มีคุณค่าของข่าวมากที่สุดควรค่าแก่ความสนใจ

Priming เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้รับสารทั่วไปที่แม้จะมีแรงจูงใจอย่างสูงมากในการเปิดรับข่าวสาร แต่ก็ไม่มีใครสามารถจะรับรู้เรื่องราวที่มีความซับซ้อน เช่น เศรษฐกิจหรือการเมืองได้อย่างรอบด้าน ดังนั้น ผู้รับสาร จึงมักเลือกรับรู้ “สิ่งที่เข้าใจได้ง่าย” มากกว่างานวิจัยของ Iyengar & Kinder จึงพบว่า โทรทัศน์ได้ช่วย “เลาะเล็ม” (priming) เอาพวกข้อสรุปทางการเมืองหรือการตัดสินใจทางเลือกบางอย่างเท่านั้นมานำเสนอ โดยตัดทิ้งบรรดารายละเอียดต่างๆออกไป เพื่อตัดเย็บให้เหมาะสมกับแบบแผนการรับรู้ของผู้รับสาร Iyengar ได้สรุปว่า ในขณะที่แนวคิดเรื่อง “การกำหนดวาระ” แสดงให้เห็นผลกระทบของเนื้อหาข่าวที่มีต่อการรับรู้ความสำคัญของประเด็นต่างๆ แนวคิดเรื่อง “priming” ก็ได้แสดงให้เห็นผลกระทบของเนื้อหาข่าวในการให้น้ำหนักต่อการตัดสินใจทางการเมืองแบบต่างๆของสื่อมวลชน

จากผลการวิจัยดังกล่าว Iyengar & Kinder ได้ให้ข้อสรุปสั้นๆเอาไว้ว่า อำนาจของข่าวโทรทัศน์รวมทั้งสื่อมวลชนชนิดอื่นๆนั้น ไม่ได้อยู่ที่ความสามารถในการโน้มน้าว หากแต่อยู่ที่การชี้นำความสนใจของสาธารณะ (agenda-setting) และอยู่ที่การช่วยกำหนดเกณฑ์ประกอบการวินิจฉัยให้แก่สาธารณะ (priming)

ปัญหาที่ยังหลงเหลือ ถึงแม้จะมีงานวิจัยของ Iyengar & Kinder ที่ดูเหมือนจะมีนัยยะสรุปว่า สื่อมวลชนนั้นเป็นสาเหตุและความสนใจของประชาชนนี้อันเป็นผลลัพธ์ อันหมายความว่า สื่อยังคงมีพลังในการสร้างผลกระทบบางอย่างให้แก่ผู้รับสารได้ แต่ทว่าข้อสรุปดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการยอมรับในทุกเงื่อนไขและทุกกรณี ดังนั้นจึงยังคงมีข้อวิจารณ์และข้อเสนอนะใหม่เกิดขึ้น อยู่เสมอเช่น Davis & Robinson (1986) วิจารณ์ว่า งานวิจัยเรื่องการกำหนดวาระเท่าที่ทำมานั้น ยังคงมองข้ามและละเลยประเด็นคำถามที่ละเอียดลงไปกว่าเรื่องการกำหนดวาระก็คือ สิ่งที่ประชาชนคิดว่าสำคัญนั้นเกี่ยวข้องกับคำถาม (ตัวแปร) ต่อไปนี้หรือไม่

- เรื่องของใครจึงจะเป็นเรื่องสำคัญ (ตัวแปรเรื่องบุคคลที่เป็นข่าวเข้ามาเกี่ยวข้องกับหรือไม่)
- เหตุการณ์สำคัญนั้นเกิดขึ้นที่ไหน (ตัวแปรเรื่องสถานที่ที่เป็นข่าวเกี่ยวข้องกับหรือไม่)
- ทำไมเรื่องราวดังกล่าวจึงสำคัญ

Rogers & Dearing (1987) เสนอให้แยกแยะตัวแปร 3 ตัว ออกจากกันให้เด่นชัด คือ

1. ลำดับความสำคัญที่สื่อเป็นผู้จัด (Media Agenda)
2. ลำดับความสำคัญที่สาธารณะเป็นผู้จัด (Public Agenda)
3. ลำดับความสำคัญที่ผู้มีอำนาจเป็นผู้จัด (policy Agenda)

จากนั้นเขาก็เสนอว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้ง 3 นี้มีลักษณะซับซ้อนและมีทิศทางที่แตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของแต่ละตัวแปร เช่น คุณลักษณะเรื่อง "ความน่าเชื่อถือได้" ของตัวสื่อ คุณลักษณะเรื่อง "ประสบการณ์ส่วนตัว" ของสาธารณะ (ผู้รับสาร) หรือคุณลักษณะเรื่องอำนาจของผู้กำหนดนโยบาย รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับตัวสื่อมวลชน เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้จะทำให้การจัดวาระสำคัญในผู้รับสารอาจจะแตกต่างจากในสื่อ เพราะระบบคุณค่าของสาธารณะและสื่อเป็นคนละชุดกัน เป็นต้น

พลังของสื่อที่มีผลต่อระดับปัจเจกและระดับมหภาค งานวิจัยเรื่องการกำหนดวาระที่กล่าวมานั้นมักจะมุ่งดูผลกระทบของสื่อที่มีต่อระดับปัจเจกบุคคล แต่ K.Lang & G.Lang ได้เปิดแนวความสนใจใหม่ในเรื่องผลกระทบต่อระดับมหภาค/สังคม ที่เขาเรียกชื่อว่า "การสร้างวาระ" (Agenda-building) ซึ่งหมายความถึงกระบวนการอันซับซ้อนที่ประเด็นหนึ่งๆจะถูกสร้างให้มีความสำคัญในการกำหนดและวางแผนนโยบายออกมา เช่นเรื่อง แรงงานเด็ก, การมีตำรวจหญิงเป็น ผู้สอบสวนเรื่องการข่มขืน, การใช้น้ำมันไร้สาร การประหยัดพลังงาน การแสดงทรัพย์สิน

ของรัฐมนตรี ฯลฯ) ในกระบวนการนี้ K.Lang & G.Lang พบองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 ส่วน คือ สื่อมวลชน รัฐบาล และประชาชน ต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน

จากงานวิจัยของ วิลเลียม อี. ลันด์ (2534) ซึ่งศึกษาเรื่องหนังสือพิมพ์ไทยกับหน้าที่ในการกำหนดวาระข่าวสาร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยเกี่ยวกับหัวข้อต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2533 ซึ่งจากการวิจัยในครั้งนั้นก็ปรากฏว่ามีการนำเสนอประเด็นเรื่องเอชไอวีในหนังสือพิมพ์ด้วย

ทั้งนี้ในการกำหนดวาระข่าวสารของหนังสือพิมพ์นั้น การที่จะเลือกนำเสนอประเด็นใดบ้างนั้นจำเป็นต้องมีการพิจารณาเลือกสรรข่าวว่าข่าวนั้นมีความเหมาะสมในการนำเสนอหรือไม่ และประเด็นใดเรื่องใดควรจะเป็นเรื่องที่มีเนื้อที่ในการนำเสนอมาก การจัดวางเนื้อข่าว รวมทั้งต้องมีการพิจารณาว่าจะเลือกประเด็นใดเป็นประเด็นใหญ่ในการพาดหัวข่าว ซึ่งเรื่องใดก็ตามที่หนังสือพิมพ์ซึ่งมีหน้าที่ในการกำหนดวาระข่าวสารได้นำเสนอโดยให้เนื้อที่ข่าวมาก หรือนำเสนอเรื่องรายน้อย ประเด็นดังกล่าวก็มักจะได้รับ ความสนใจจากประชาชนมากกว่าประเด็นอื่น ดังนั้นเรื่องที่ผ่านมาจากการนำเสนอจากหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนประเภทอื่นก็คือ เรื่องราวที่ได้รับการเลือกสรรแล้วจากผู้สื่อข่าว บรรณาธิการข่าว หรือหัวหน้าข่าวในระดับสูงๆ ขึ้นไป ซึ่งแบบจำลองผู้เฝ้าประตูของเวสเลย์และแมคคีนสามารถอธิบายให้เห็นถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวได้

แบบจำลองผู้เฝ้าประตูของเวสเลย์และแมคคีน

จากแบบจำลองของ เวสเลย์ และ แมคคีน แสดงกระบวนการไหลของข่าวสารจากแหล่งสาร ผ่านผู้ส่งข่าวไปยังสื่อที่ทำหน้าที่เหมือนผู้เฝ้าประตูข่าวไปยังผู้รับสาร และการสะท้อนกลับจากผู้รับไปยังผู้ส่ง

“X” คือ เหตุการณ์ หรือสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากมายรอบตัวบุคคลในสังคมแต่มีได้นำมาผ่านกระบวนการผลิตเป็นข่าวสาร

“B” คือ ผู้รับสาร เป็นบุคคลที่ต้องการรับรู้ข่าวสารต่างๆ รอบตัวเพื่อสนองความพึงพอใจหรือเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้รับสารนี้อาจจะรับรู้เหตุการณ์ (X) ได้โดยตรงหรือโดยการถ่ายทอดจากบุคคลอื่น (A) หรือทางช่องทางการสื่อสารอื่นๆ

“A” คือ ผู้ส่งสาร เป็นผู้ที่ได้รู้เห็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น (X) แล้วต้องการเลือกเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งมาถ่ายทอดไปให้ผู้อื่นได้รับทราบ

“C” คือ ช่องทางการสื่อสาร ที่อยู่ระหว่างผู้ส่งสาร (A) และผู้รับสาร จะทำหน้าที่คัดเลือกข่าวสารที่คิดว่าผู้รับสาร (B) ต้องการ แล้วทำการถ่ายทอดไปสู่ B ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ออกอากาศทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ช่องทางการสื่อสาร (C) จึงสามารถช่วยให้ผู้รับสาร (B) รับรู้ข่าวสารได้อย่างกว้างขวางกว่าการรับรู้โดยตรง

“F” คือ การป้อนกลับ (Feedback) เป็นการส่งข่าวสารจากผู้รับสารกลับไปหาผู้ส่ง ทำให้ผู้ส่งสารทราบว่าข่าวสารที่ส่งไปนั้นมีผลอย่างไรต่อผู้รับบ้าง เช่น ผู้รับเกิดความเชื่อหรือไม่ เชื่อตามพอใจ หรือไม่พอใจในสารนั้นๆ การป้อนกลับนี้อาจเป็นการสื่อสารแบบตัวต่อตัว หรือทางจดหมายทางโทรศัพท์ ซึ่งเรียกว่า การป้อนกลับอย่างมีจุดมุ่งหมาย (Purposive feedback) คือผู้รับสารเจตนาที่จะบอกให้ผู้ส่งสารทราบถึงผลของการส่งข่าวนั้นๆ ส่วนการป้อนกลับอีกลักษณะหนึ่งเป็นแบบไม่มีจุดมุ่งหมาย (Nonpurposive feedback) ผู้ส่งสารต้องใช้วิธีสังเกตและอนุมานเอาจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น สังเกตจากยอดจำหน่ายของหนังสือพิมพ์ หรือจำนวนผู้ชม ซึ่งการป้อนกลับนี้อาจป้อนกลับจาก B ไป A หรือ B ไป C หรือ จาก C ไป A ก็ได้ (White D.M, 1950 : 383-390)

จากแบบจำลองบทบาทของช่องทางการสื่อสารของ เวสเลย์ และแมคคีน ดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า บทบาทของช่องทางการสื่อสาร (C) ตรงกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนอันได้แก่ หนังสือพิมพ์ ในการคัดเลือกข่าวสาร และผลิตข่าว บทความต่างๆ ถ่ายทอดไปยังผู้อ่านหรือผู้รับสาร ซึ่งเป็นบทบาทของ “ผู้กรองสาร” ตามแบบจำลองของไวท์นั่นเอง

พีระ จิระโสภณ (2529 : 625) ได้อธิบายถึงบทบาทของผู้กรองสารไว้ว่า ในความเป็นจริงผู้กรองสารอาจจะมีขั้นตอนในการทำงานสลับซับซ้อนกว่าในแบบจำลอง เช่น ข่าวโทรทัศน์ที่ส่งมายังสื่อมวลชนต่าง ๆ นั้น ก่อนที่จะส่งมาจะต้องมีการกลั่นกรองจากบรรณาธิการของสำนักข่าวนั้นๆ เสียก่อน หรือแม้แต่ผู้สื่อข่าวของสำนักข่าวเองก็จะทำหน้าที่เป็นผู้กรองสารคือ คัดเลือกที่จะทำรายงานข่าวไหน หรือไม่ทำข่าวไหนบ้าง และเมื่อข่าวโทรทัศน์ถูกส่งมายังสื่อมวลชนต่างๆ นอกจากจะถูกคัดเลือกโดยบรรณาธิการข่าวต่างประเทศแล้วยังอาจถูกกลั่นกรองจากบรรณาธิการหรือหัวหน้าข่าวในระดับสูงอีกที นอกจากนี้ข่าวที่ถูกเผยแพร่ไปยังผู้รับสาร เมื่อผู้รับสารได้อ่านได้รับฟัง หรือรับชมแล้ว ก็อาจจะถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่น เช่น สมาชิกในครอบครัวญาติ เพื่อน ฯลฯ

การถ่ายทอดโดยผู้รับสารจากสื่อมวลชนนี้เป็นไปในลักษณะของ "ผู้กรองสาร" เช่นเดียวกันคือ จะเลือกถ่ายทอดเพียงบางส่วน จึงเห็นได้ว่าข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้นมักจะไหลผ่านผู้กรองสารมากมายหลายชั้น

งานวิจัยเกี่ยวกับผู้กรองสาร ยกตัวอย่างเช่น ไวท์ (1950, 31-38) พบว่า เป็นความจริงทางจิตวิทยาที่คนเรามักจะรับรู้ความถูกต้องของสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะที่ตรงกับความเชื่อของเรา อย่างที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้กรองสารอาจจะเลือกข่าวสารเสนอต่อประชาชนเฉพาะสิ่งที่เขาเชื่อว่าเป็นจริง นอกจากนี้ก็มีงานวิจัยของเกิร์บเนอร์ (1964, 495-508) ระบุว่าผู้รายงานข่าวที่มีความแตกต่างกันในอุดมคติทางด้านการเมืองจะเขียนข่าวออกมาจากข้อมูลเดียวกันต่างกัน ส่วนกรีนเบิร์ก และเทรเนนบาวม์ (1977, 169-178) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเขียนข่าวที่ตรงข้ามกับความรู้สึกของผู้รายงานข่าว ผลปรากฏว่าจะเกิดความตึงเครียดในทางความคิด (Cognitive Stress) ซึ่งอาจนำไปสู่การบิดเบือนเนื้อหาได้

หนังสือพิมพ์นอกจากจะมีหน้าที่ในการกำหนดวาระข่าวสารแล้วยังมีหน้าที่กรองสารด้วยเรื่องราวที่หนังสือพิมพ์นำเสนอเกี่ยวกับเรื่องเฮดไลน์แ่งมุมใดก็ตาม มักจะได้รับการกรองเรื่องราวจากบรรณาธิการ ดังนั้นเรื่องราวที่ออกไปสู่สาธารณชนจึงไม่ใช่ความจริงทั้งหมดที่เกิดขึ้น แต่เป็นเพียงบางประเด็นที่สาธารณชนรับรู้ผ่านการกรองสารจากนักข่าว หรือบรรณาธิการข่าวแล้ว อย่างไรก็ตามในการกำหนดวาระข่าวสาร และการกรองข่าวสารแล้ว การนำเสนอเรื่องราวในประเด็นใดๆ ก็ตามต้องไม่ขัดต่อแนวโน้มนโยบายขององค์กร และต้องเป็นประเด็นที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อองค์กร เป็นที่ยอมรับกันว่า แต่ละองค์กรก็มีแนวทางในการนำเสนอข่าวและการกำหนดประเด็นข่าวแตกต่างกันไปซึ่งทฤษฎีองค์การสามารถอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทฤษฎีองค์การ (Organization Theory)

กระบวนการตัดสินใจคัดเลือกข่าวส่วนหนึ่งจะได้รับอิทธิพลจากสถานภาพและบทบาทของผู้มีอำนาจหน้าที่ในการคัดเลือกข่าว หรือผู้เฝ้าประตูข่าวในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ และขึ้นอยู่กับระดับที่จะตัดสินใจได้ของผู้เฝ้าประตูข่าวด้วย ในบรรดาปัจจัยในองค์การที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเลือกข่าวมากที่สุด ได้แก่ การควบคุมภายในองค์การของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับ

1. นโยบาย (Policy) คือนโยบายที่หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับมีกำหนดไว้เกี่ยวกับการที่จะลงข่าวบางข่าวและงดเว้นไม่ลงพิมพ์ข่าวบางข่าว นโยบายที่สำคัญ คือ นโยบายเกี่ยวกับทางธุรกิจ (Business policy) เช่น กรณีเนื้อข่าวขึ้นโศกนาถกรรมแล้วจะทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกหรือลบของธุรกิจในเครือของตน นโยบายการเมือง (Political policy) และนโยบายส่วนบุคคล (Personal policy) ความเกี่ยวข้องกับเนื้อข่าวเป็นการส่วนตัว เป็นต้น

2. ผู้นำทางความคิด (Opinion leader) หมายถึง อิทธิพลที่เกิดจากผู้นำทางความคิดในกระบวนการเลือกข่าว ซึ่งอาจได้แก่ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในข่าวบางประเภท หรือแม้แต่ผู้ที่เสาะหารวบรวมข่าวบางข่าวมาโดยตรง กลุ่มอ้างอิง (Reference groups) ภายในกองบรรณาธิการและผู้นำทางความคิดในบรรดาผู้สื่อข่าวเอง เป็นต้น

3. ความคิดเห็นร่วมกันของคณะบรรณาธิการ (Consensus of editorial staff) ได้แก่ การประชุมโต๊ะข่าวประจำวันในระหว่างบุคคลในกองบรรณาธิการ เพื่อตัดสินใจคัดเลือกข่าวประจำวัน ตลอดจนความเห็นท้วงติงของข่าวที่จะลง

4. การเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ หรือสื่อมวลชนประเภทอื่น มีอยู่ไม่น้อยที่บรรดาผู้มีอำนาจตัดสินใจคัดเลือกข่าว จะอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น และดูรายการวิทยุ โทรทัศน์ และฟังรายการจากวิทยุกระจายเสียงอื่นด้วย เพื่อศึกษาแนวโน้มของสื่อมวลชนประเภทอื่นในการเสนอข่าวที่คาดว่าจะสนใจ

จากทฤษฎี แนวคิดต่างๆ จะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลในการกำหนดเรื่องพิชการกำหนดภาพในสมองของผู้รับ เช่น จะให้รับรู้เนื้อหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีในด้านใดบ้าง แง่มุมใดบ้าง มากน้อยเพียงใด นั่นก็คือ

“หนังสือพิมพ์” ทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดเรื่องพิจารณาแก่ผู้รับในฐานะผู้กรองสารว่าจะเลือกเผยแพร่หรือตีพิมพ์ข่าวสารใดบ้างนั่นเอง

ดังที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ทฤษฎีการกำหนดวาระ ทฤษฎีผู้กรองสาร และทฤษฎีองค์การนั้นมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ซึ่งสามารถนำไปเป็นพื้นฐานในการศึกษาหลักเกณฑ์ในการกำหนดวาระเรื่องเอดส์ของบรรณาธิการข่าวสายสาธารณสุขได้ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องหลักเกณฑ์ในการกำหนดวาระเรื่องโรคเอดส์ของบรรณาธิการข่าวสายสาธารณสุขว่ามีหลักเกณฑ์อย่างไรและมีนโยบายในการนำเสนอเรื่องเอดส์อย่างไรบ้างซึ่งเป็นปัญหานำวิจัยข้อที่ 6

ทั้งนี้ในการนำเสนอเรื่องโรคเอดส์นั้นก็มีข้อที่ควรคำนึงถึงเพื่อให้การรายงานเรื่องโรคเอดส์เป็นไปอย่างถูกต้องและเที่ยงตรง หนังสือพิมพ์ไทยควรให้ความสนใจในการศึกษาแนวทางในการนำเสนอเรื่องเอดส์ ไม่มุ่งแต่นำเสนอเรื่องราวในแง่ลบเท่านั้นเนื่องจากงานวิจัยของอาภัสรา จันทร์สุวรรณ (2535) ศึกษาเรื่องความวิตกกังวลอันเกิดจากข้อมูลข่าวสารการรณรงค์เรื่องโรคเอดส์ผ่านสื่อมวลชนช่วงปี พ.ศ. 2531-2534 : การศึกษาในทัศนะแบบองค์รวม พบลักษณะการสร้างข้อมูลข่าวสารเรื่องโรคเอดส์ 7 ประการ 1) สร้างข้อมูลข่าวสารในทางลบ 2) สร้างข่าวสารในลักษณะที่คล้ายคลึงกันสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย 3) สร้างข่าวสารตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น 4) สร้างข้อมูลข่าวสารโดยขาดการวางแผนและผลิตสื่อ 5) ปรากฏลักษณะของการต่อรองความหมายในข่าวสารโรคเอดส์ 6) สร้างข้อมูลข่าวสารด้วยการตอกย้ำอ้างอิงถึงจำนวนผู้ติดเชื้อ 7) สร้างข้อมูลข่าวสารในลักษณะให้บทบาทผู้นำแก่ คุณมีชัย วีระไวทยะ ทั้งนี้จากงานวิจัยของคุณอาภัสราจะเห็นได้ว่าลักษณะการสร้างข้อมูลข่าวสารเรื่องเอดส์นั้นยังเป็นข่าวสารในทางลบ ซึ่งสื่อมวลชนควรมีการปรับเปลี่ยนลักษณะการสร้างข้อมูลมิใช่มุ่งแต่เสนอข่าวที่ตื่นเต้นเร้าใจและให้ข้อมูลในทางลบเท่านั้น แต่ควรมุ่งนำเสนอเนื้อหาที่สร้างสรรค์สังคม ดังนั้นทิศทางการนำเสนอเรื่องเอดส์ของหนังสือพิมพ์จึงไม่ควรออกมาแต่ในแง่ลบเท่านั้น แต่ควรนำเสนอเรื่องราวในแง่บวกบ้าง ด้วยเหตุผลนี้เองจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาทิศทางการนำเสนอเรื่องโรคเอดส์ของหนังสือพิมพ์ไทยซึ่งเป็นปัญหานำวิจัยข้อที่ 4 ทั้งนี้การนำเสนอเรื่องเอดส์ก็มีแนวทางในการนำเสนอเช่นกันซึ่งผู้สื่อข่าวควรให้ความสนใจเพื่อให้การนำเสนอข่าวเรื่องเอดส์ในประเทศไทยมีคุณภาพมากกว่าเพียงปริมาณ

แนวการนำเสนอเรื่องเอดส์

ความสำคัญของยุทธวิธีการนำเสนอเรื่องเอดส์

การรายงานเรื่องเอดส์อย่างเที่ยงตรงและมีสาระมีความสำคัญยิ่งในการสร้างความร่วมมือระดับโลกที่จะหันมาช่วยลดการแพร่ระบาด คนจำนวนมากอาศัยสื่อมวลชนเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับเอดส์ที่เชื่อถือได้ และการตอบสนองต่อการแพร่เชื่อดังกล่าวก็ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้จากสื่อมวลชนเช่นกัน ดังนั้น จึงนับว่าสำคัญอย่างยิ่งที่การรายงานเรื่องเอดส์ทางสื่อมวลชนควรจะถูกต้อง เที่ยงตรง รับผิดชอบ สมดุลย์ และไม่ตัดสินเอง นอกจากบทบาทอันเป็นที่พากษวิจารย์ของสื่อมวลชนในการรายงานเรื่องเอดส์แล้ว บทบาทส่วนใหญ่ก็ยังไม่ได้ถูกยกเป็นตัวอย่างในการรายงานในทางบวก การเสนอข้อมูล ผิดพลาดเป็นบางส่วนเป็นสาเหตุให้เกิดความหวาดกลัวอย่างไม่จำเป็น อันนำไปสู่ความรู้สึกรังเกียจเดียดฉันท์ ผู้เป็นเอดส์หรือผู้ติดเชื้อเอชไอวีมากขึ้น ในบางกรณี สื่อมวลชนมีแนวโน้มที่จะเน้นเรื่องของสถิติ หรือการค้นคว้าทางการแพทย์โดยปราศจากการให้ความสำคัญด้านมนุษยธรรม และยังหันเหความสนใจของประชาชนไปจากเรื่องที่มีความสำคัญไม่แพ้กันคือ เรื่องการเยียวยารักษาผู้ป่วยเอดส์ การหลีกเลี่ยงความเดียดฉันท์กีดกัน หรือการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันติดเชื้อ เป็นต้น เราไม่ต้องการกล่าวในที่นี้ว่า การรายงานข่าวผิดพลาด และอย่างมีสีสัน สร้างความอ่อนไหวต่อความรู้สึกเหล่านั้น เป็นความผิดของนักข่าวซึ่งบางทีก็ไม่ทราบว่าจะข้อมูลเหล่านั้นไม่ถูกต้อง ทั้งนี้ในการรายงานข่าวนั้น สามารถปรับปรุงวิธีการนำเสนอได้

ข้อแนะนำสำหรับการรายงานเรื่องเอดส์

มาตรฐานการรายงานเรื่องเอดส์ไม่ได้มีความแตกต่างจากหลักการในการรายงานเรื่องอื่นๆ สหภาพนักข่าวและสมาคมสื่อมวลชนหลายแห่งได้จัดพิมพ์แนวทางการรายงานข่าวให้มากมายซึ่งยืนยันว่ารายงานที่ดีควรจะต้อง (มาลี บุญศิริพันธ์, 2539 : 148-153)

- มีความถูกต้อง (Be accurate)
- มีประเด็นเกี่ยวข้อง (Be relevant)
- เคารพความเป็นส่วนตัว (Respect privacy)
- หลีกเลี่ยงความมีสีสันเร้าใจจนเกินจริง (Avoid)
- มองในแง่บวกที่ดี (Be positive)

เพื่อช่วยให้ผู้สื่อข่าวสามารถบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ข้อเสนอแนะเหล่านี้จึงได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้ความมั่นใจว่า เรื่องอันละเอียดอ่อนเป็นพิเศษ เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อเอชไอวี ควรได้รับการปฏิบัติและรายงานอย่างถูกต้องเหมาะสมในสื่อมวลชน

ความถูกต้อง

ข้อมูลที่นำเชื่อถือและเป็นข้อเท็จจริงควรเป็นพื้นฐานของการรายงานเรื่องเอชไอวี ข้อมูลที่เผยแพร่ออกไปจะต้องเป็นธรรมและเที่ยงตรง ความผิดพลาดที่เกิดจากการบิดเบือนข้อเท็จจริง การคัดเลือกหรือการให้ข้อมูลผิด สามารถทำให้เกิดความหวาดกลัวอย่างไม่น่าจะเป็น และอาจนำไปสู่การกีดกันรังเกียจขึ้นได้ การรายงานอย่างผิดๆ และไม่กระจ่างชัดเจนอาจก่อให้เกิดผลร้ายอันใหญ่หลวง ซึ่งไม่ช่วยให้เกิดความเข้าใจอันถูกต้องเกี่ยวกับโรคดังกล่าว หากมีปัญหาเกี่ยวข้องกับความต้องการของข้อมูล ควรจะปรึกษาองค์กรที่ทำหน้าที่ด้านเอชไอวีโดยตรง ได้แก่ คณะกรรมการหรือกองควบคุมโรคเอชไอวีแห่งชาติ สภากาชาดสยามคม หรือแหล่งข้อมูลอื่นๆที่เชื่อถือได้ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องในข้อมูลที่จะรายงานอีกครั้งหนึ่ง

ประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ไม่ควรจะกล่าวถึง เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา เพศ หรือการเรียนรู้ทางเพศ นอกจากจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องที่กำลังนำเสนอ รายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับคนๆหนึ่งติดเชื้อเอชไอวีอย่างไรนั้น มักเป็นเรื่องที่ไม่สมควรเสนอ นอกจากนั้น ควรรายงานเรื่องเอชไอวีอย่างสมดุล ระหว่างแง่มุม ทางวิทยาศาสตร์ของโรค ทางการแพทย์ และความเป็นมนุษยธรรม ซึ่งรวมถึงการรายงานเกี่ยวกับการรักษาผู้ป่วยโรคเอชไอวี เปิดโอกาสให้มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และอาสาสมัครที่สามารถช่วยระงับความรู้สึกแบ่งแยกแตกกลุ่ม การรายงานเรื่องเอชไอวีจะมีส่วนเกี่ยวข้องและน่าสนใจสำหรับคนทั่วไปมากขึ้น ถ้ามีการเสนอรายงานการสัมภาษณ์ผู้ป่วยเอชไอวีและผู้ติดเชื้อเอชไอวีประกอบ (ทั้งนี้จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการปกป้องความลับและความเป็นส่วนตัวของผู้ติดเชื้อด้วย)

เคารพความเป็นส่วนตัว

การรายงานข่าวลวงล้ำเข้าไปถึงความสูญเสียตัวบุคคล และความเจ็บปวดน่าสงสารนั้น เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เช่นเดียวกับการรายงานเรื่องที่เป็นส่วนตัวในกรณีดังกล่าว รวมถึงหลักประกันอย่างมั่นคงเกี่ยวกับการรักษาความลับอย่างเคร่งครัดของผู้ติดเชื้อ เพราะการเปิดเผยฐานะ

ของผู้เกี่ยวข้องกับผู้ติดเชื้อเอชไอวี อาจมีผลกระทบต่อการถูกกีดกันจากสังคมได้ เช่น การสูญเสียอาชีพ ที่อยู่ หรือบริการสังคม ทำให้อยู่ในสังคมยากลำบากยิ่งขึ้น ยกเว้นกรณีที่มีบุคคลนั้นอาจมองเห็นประโยชน์ของการระบุฐานะของตนต่อสังคมและอนุญาตให้เปิดเผยว่า ตนได้รับเชื้อเอชไอวีหรือติดเชื้อเอชไอวีแล้ว การรายงานเรื่องดังกล่าวจะต้องเป็นไปอย่างระมัดระวังรอบคอบมากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อรักษาความลับและเคารพความเป็นส่วนตัวของผู้เปิดเผยฐานะ ดังนั้น เมื่อประชาชนได้รับรู้เรื่องการติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์แล้ว อาจเกิดพลังความตื่นตัวอย่างสำคัญในคนทั่วไปที่จะเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบที่อาจตามมาด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก ถึงกระนั้นการรายงานข่าวดังกล่าว จะกระทำได้อีกต่อเมื่อได้รับการยินยอมจากผู้ติดเชื้อแล้วเท่านั้น

ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่ก่อนการสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์ ควรมีโอกาสพูดคุยกับผู้ที่จะให้สัมภาษณ์ถึงความประสงค์ที่จะเปิดเผยตนเองต่อสาธารณะหรือไม่ รวมถึงตลอดถึงสิ่งที่จะถามในระหว่างการสัมภาษณ์ด้วย

การสร้างความมั่นใจในการรักษาความลับ ในการช่วยให้ความมั่นใจต่อบุคคล ที่ไม่ต้องการให้เปิดเผยความลับของตนเอง ผู้รายงานสามารถปฏิบัติด้วยวิธีการบางอย่าง ประกอบด้วย

- ไม่ควรระบุชื่อ หรือข้อมูลที่อาจทำให้สาธารณะชนสามารถจำได้ หรือรู้จักบุคคล หรือครอบครัวบุคคลนั้นได้ - ให้ใช้ชื่อสมมติเมื่อจำเป็นเสมอ - สำหรับรายการวิทยุ หากผู้ให้สัมภาษณ์มีความกังวลว่า อาจมีคนจำเสียงของตนได้ ผู้สัมภาษณ์ควรขอให้ตอบคำถามด้วยการเขียนบนกระดาษ แล้วให้คนอื่นอ่านคำตอบนั้นแทน ฉะนั้น จึงอาจต้องเตรียมตอบคำถามล่วงหน้า และอ่านออกอากาศโดยผู้สัมภาษณ์เองก็ได้ - สำหรับรายการโทรทัศน์ จงสร้างความมั่นใจว่าได้สร้างฉากให้ผู้สัมภาษณ์อยู่ในมุมที่มองไม่เห็นเด่นชัดจนเกินไป หรืออาจจัดให้อยู่ในเงาสลัวที่ยากแก่การมองเห็นเพื่อป้องกันรายละเอียดที่อาจทำให้ผู้ชมจำได้ และอาจต้องใช้ตัวอักษรเน้นข้อความบ้าง เพื่อปกปิดเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์

- ในการเตรียมการแถลงข่าว หรือการประชุมต่อสื่อมวลชนซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของผู้ป่วยเอดส์และผู้ติดเชื้อเอชไอวีด้วยนั้น ผู้จัดต้องย้ำเตือนสื่อมวลชน และผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาความลับของผู้ติดเชื้อที่ร่วมปรากฏ ในที่นั้นด้วยอย่างเคร่งครัด การใช้ฉาก และ/หรือ การตอบคำถามด้วยการเขียนอาจมีความจำเป็นเช่นกัน สำหรับกรณีที่ยังมีความหวาดระแวงเรื่องมาตรการรักษาความลับอยู่

หลีกเลี่ยงสีสันเราใจจนเกินจริง

การรายงานข่าวอย่างหวือหวาเราใจจนเกินระดับความเป็นจริง อาจเป็นเหตุให้เกิดปฏิกิริยาตื่นกลัวอย่างขาดเหตุผลแก่บุคคลทั่วไปต่อผู้ป่วยเอดส์ และผู้ติดเชื้อเอชไอวีได้ นำเสียดาย ที่การรายงานข่าวอย่างตื่นเต้น ระวังใจผู้อ่านจนเกินเหตุของสื่อมวลชนหลายครั้งหลายหนนั้น กลายเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในการสร้างความแตกแยก และการต่อต้านผู้ป่วยโรคเอดส์ ทั้งๆที่เอดส์ เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนอย่างมาก ที่จำเป็นต้องนำเสนออย่างระมัดระวัง อย่างเป็นธรรม ด้วยข้อมูลที่สมดุลงจากผู้สื่อข่าวที่มีความรับผิดชอบ หากคิดว่าข้อมูลในรายงานใดๆ ที่เชื่อว่าอาจจะเกินเลย จากข้อเท็จจริง หรือข้อมูลดังกล่าวก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านอย่างไรเหตุผลแล้ว ผู้สื่อข่าวควรจะแสวงหาข้อเท็จจริง ตรวจสอบความเที่ยงตรงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กองควบคุมโรคเอดส์ สถานอนามัย สถานกาชาด หรือองค์กรเอกชนอื่นๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับโรคเอดส์โดยตรง อย่าง NGOs เป็นต้น

มองในแง่ดี

การรายงานเรื่องเอดส์ควรให้น้ำหนักในด้านของความอยู่รอดในสังคม และให้ข้อมูลที่ สามารถนำไปปฏิบัติได้ เช่น ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อองค์กร สมาคม ที่สามารถให้คำแนะนำ หรือ ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่ต้องการหาทางออกจากการใช้บริการเหล่านั้น แทนที่จะมุ่งเสนอแต่ข้อมูลทางสถิติ หรือเรื่องราวที่เจาะสัมผัสความรู้สึกด้านอ่อนไหวของปวงชนเพียงด้านเดียว เฉพาะ ความเจ็บปวดหรืออาการที่กำลังจะตายเพราะเอดส์เท่านั้น (เช่นเดียวกัน ผู้สื่อข่าวสามารถจะได้ รายชื่อแหล่งข้อมูลต่างๆ จากกองควบคุมโรคเอดส์ หรือคณะกรรมการที่เกี่ยวกับโรคเอดส์ใน ประเทศของตน) การนำเสนอตัวอย่างบุคคลที่สามารถมีชีวิตอยู่อย่างปกติและมีคุณค่า ถึงแม้ว่า จะติดเชื้อเอชไอวีก็ตาม เหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการลดปัญหาการกีดกัน รังเกียจ และความทอดถอนใจกำลังใจเกี่ยวกับเอดส์ เพียงแต่นักข่าวจะใช้เวลาสักวันหนึ่งอยู่กับผู้ป่วยเอดส์ สังเกตความเป็นอยู่และการใช้ชีวิตในกิจวัตรประจำวันของเขาแล้ว จะพบว่ามิเรื่องราวในแง่มุม น่าสนใจสมควรนำมาเขียนเผยแพร่เป็นเรื่องที่ดีเรื่องหนึ่งเลยทีเดียว หากคุณกำลังอยากจะมี การนำเสนอรายงานอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ควรคัดเลือกนักข่าวในหนังสือพิมพ์ที่มีความรับผิดชอบในการรายงาน โดยสรุปรายละเอียดข้อมูลให้ถูกต้อง แก่ผู้สื่อข่าวให้เข้าใจเป็นขั้นแรกเสียก่อน เพื่อที่การนำเสนอรายงานจะได้เป็นไปอย่างถูกต้อง เที่ยงตรง และสมดุลงตามความเป็นจริง

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ต้องการศึกษาเรื่องการกำหนดวาระเรื่องโรคเอดส์ของหนังสือพิมพ์รายวันในประเทศไทย ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ การใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับประเด็นและรูปแบบการนำเสนอเรื่องเอดส์ โดยศึกษาการจัดลำดับความสำคัญของโรคเอดส์จากสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ (Media Agenda) ทั้งนี้การวัดการจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่ต้องการศึกษาสามารถทำได้โดยการใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากสื่อมวลชน เพื่อศึกษาว่าจำนวนข่าวที่เกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการศึกษามีจำนวนเท่าใด ซึ่งจำนวนข่าวที่ได้รับการนำเสนอจากสื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเด่นของประเด็น และการจัดลำดับความสำคัญของประเด็นข่าว ทั้งนี้สามารถวัดความสำคัญของเรื่องที่ต้องการศึกษาได้จากจำนวนเรื่องที่ได้รับการตีพิมพ์นั่นเอง (James W. Dearing, Everette M. Rogers, 1992, 18)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นระเบียบวิธีวิจัยประเภทหนึ่งที่นิยมใช้ในการวิจัยการสื่อสาร มีลักษณะผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สามารถศึกษาวิเคราะห์ไปยังผู้ส่งสาร ผู้รับสาร ตลอดจนผลและปฏิกิริยาของผู้รับสารด้วย

เกษม ศิริสัมพันธ์ (2507 : 3) ได้ให้นิยามว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นการวิจัยสื่อสารมวลชนชนิดหนึ่งที่มุ่งศึกษาเฉพาะตัวเนื้อหาของสื่อมวลชน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ นิตยสาร รายการวิทยุหรือโทรทัศน์ เพื่อวิเคราะห์ถึงแนวโน้มของเนื้อหา

อรนุช เลิศจรรยาภักษ์ (2524 : 16) นิยามการวิเคราะห์เนื้อหาว่า คือการวิเคราะห์ให้เห็นประจักษ์ สืบสวนเนื้อหาซึ่งแฝงอยู่กับเครื่องมือสื่อสารโดยการจัดประเภท จัดทำตาราง และนำค่าจากสัญลักษณ์และใจความ เพื่อทราบถึงความหมายและผลกระทบ

ริชาร์ด บัดด์ (Richard W. Budd) โรเบิร์ต ซอรัป (Robert K. Thorp) และลูอิส โดโนลิว (Lewis Donolew) กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่มีระบบใช้สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาของสารและเป็นเครื่องมือในการสังเกตและวิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการสื่อสารที่แสดงออกมา

เคลาส์ คริปเพินดอร์ฟ (Klaus Krippendorff, 1980 :21) ให้ความหมายเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งจากข้อมูลที่คล้ายคลึงกัน ทำเครื่องมือให้มีความเชื่อถือได้ แสดงผลสรุปที่ถูกต้อง เทียบตรง จากข้อมูลไปสู่สภาวะแวดล้อมของข้อมูล

เบอร์นาร์ต เบเรลสัน (Bernard Berelson) เห็นว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยที่มีความเป็นปรนัย (Objectivity) เป็นระบบ (Systematic) มีการอธิบายในเชิงปริมาณ (Quantitative) ถึงสิ่งที่แสดงออกมาอย่างแท้จริง (Manifest) ในเนื้อหาของการสื่อสาร

สรรครวี คชาชีวะ ได้สรุปความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาดังนี้ (2525 : 18)

1. การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยที่ศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์
2. การวิเคราะห์เนื้อหา ต้องมีการสร้างเครื่องมือที่มีความเป็นปรนัย (Objectivity) และเชื่อถือได้ (Reliability) คือสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลชุดเดียวกันแต่ต่างสถานการณ์และผู้วิจัยต่างกันแต่ได้ผลสรุปออกมาเหมือนกัน
3. การวิเคราะห์เนื้อหาควรอธิบายความหมายได้ทั้งในเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) อย่างมีความเที่ยงตรงตามธรรมชาติของสาร (Validity) เนื่องจากสารไม่ได้มีความหมายเพียงอย่างเดียว คืออาจมีทั้งความหมายนัยประหวัด (Connotations) และความหมายนัยตรง (Denotations) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ส่งสารและบุคลิกลักษณะของผู้ส่งสาร

Krippendorff (1980 : 52-55) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการในการวิเคราะห์เนื้อหาน่าประกอบด้วย

1.กระบวนการข้อมูล (Data Making Process) คือข้อมูลเป็นหน่วยหนึ่งของข่าวสารซึ่งบันทึกอยู่ในสื่อที่มีความคงทนถาวร ข้อมูลไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่เป็นการทำให้อยู่ในรูปแบบหนึ่งเพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในการวิเคราะห์เนื้อหาจะนำเอาข่าวสารที่ไม่มีโครงสร้างทางภาษาชัดเจนทำให้อยู่ในรูปของการวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้มาจะต้องเป็นตัวแทนที่ดีของปรากฏการณ์โดย

- 1.1 เรื่องที่สนใจศึกษาต้องแยกเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (Unitizing)
- 1.2 จำนวนหน่วยที่จะบันทึกต้องผ่านการสุ่มตัวอย่าง (Sampling) อย่างมีระบบ
- 1.3 หน่วยทุกหน่วยต้องมีการลงรหัสให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถวิเคราะห์ได้

2. การเปลี่ยนแปลงข้อมูล (Data Reduction) คือการจัดทำข้อมูลให้อยู่ในลักษณะที่สามารถนำมาใช้กับคอมพิวเตอร์ได้

3. การอนุมานข้อมูล (Inference) คือการพิจารณาข้อมูลอย่างมีเหตุผลซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับการใช้สถิติ และต้องทำอย่างมีความเที่ยงตรง

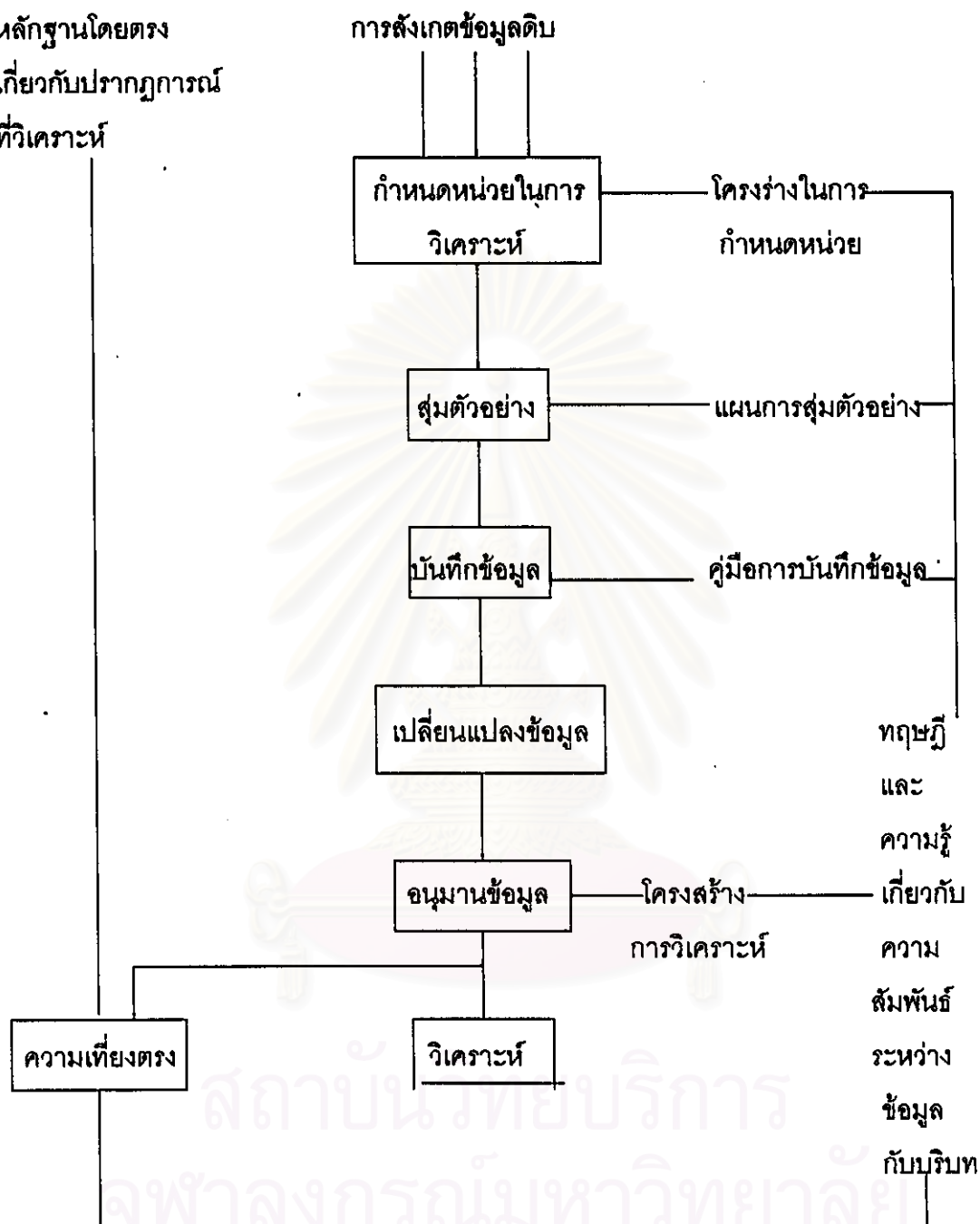
4. การวิเคราะห์ (Analysis) คือกระบวนการในการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่สังเกตได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หรือมีการพรรณนาผลของการวิเคราะห์ชัดเจน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรรคร์วี คชาชีวะ (2525 :18) ได้แสดงแบบจำลองของกระบวนการในการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

หลักฐานโดยตรง
เกี่ยวกับปรากฏการณ์
ที่วิเคราะห์

ทั้งนี้ม้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหา เช่นงานวิจัยของมณเฑียร ศุภโรจน์ (2541) ซึ่งศึกษาวิเคราะห์การใช้การ์ตูนสื่อความหมายเพื่อการรณรงค์โรคเอดส์ (พ.ศ 2535-2539) ในบริบทของสังคมไทยโดยกลุ่มองค์การพัฒนาเอกชนและสำนักนายกรัฐมนตรึพบว่ามีการนำเสนอเนื้อหาสี่ประเภทคือ 1) เนื้อหาเกี่ยวกับการให้ข้อมูลความรู้เรื่องโรคเอดส์แก่ประชาชน 2)

เนื้อหาเกี่ยวกับการลดความเสี่ยง คือ การใช้ถุงยางอนามัยป้องกันทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์ 3) เนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกัน คือการสร้างทักษะทางสังคม มีการซักถามต่อรองก่อนการมีเพศสัมพันธ์ 4) เนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างความมั่นใจและช่วยเหลือผู้ติดเชื้อให้อยู่ในสังคมได้ตามปกติ นอกจากนี้การใช้การ์ตูนสื่อถึงความหมายเพื่อการรณรงค์โรคเอดส์สามารถหลีกเลี่ยงภาพลามกอนาจารได้ตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้ก็มีงานวิจัยของนพรัตน์ ปทุมรังษี (2541) ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องเอดส์ในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษของประเทศไทยและสิงคโปร์ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2539 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2539 ผลการวิจัยพบว่า หนังสือพิมพ์ The Bangkok และ หนังสือพิมพ์ The Nation ของประเทศไทยมีความถี่, เนื้อที่, การนำเสนอเนื้อหาเชิงบวกเกี่ยวกับเอดส์ในประเทศไทยมากกว่าหนังสือพิมพ์ The Straits Time ของสิงคโปร์

งานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

วิวัฒน์ โรจนพิทยากรและคณะ (2534) ได้ศึกษาความต้องการความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ของประชาชน โดยวิเคราะห์จากจดหมายของประชาชนที่ส่งไปยังศูนย์ข้อมูลและคำแนะนำเกี่ยวกับโรคเอดส์ของกระทรวงสาธารณสุข 1,000 ฉบับแรกตั้งแต่เริ่มดำเนินการมา พบว่ามีจดหมายจากทุกจังหวัดทั่วประเทศ ที่มากที่สุด คือกรุงเทพมหานคร จดหมายส่วนใหญ่ต้องการความรู้ทั่วไป หรือขอเอกสารเกี่ยวกับโรคเอดส์ ปัญหาที่สอบถามมาส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาซ้ำๆ เกี่ยวกับสาเหตุของโรค การแพร่ติดต่อ ลักษณะอาการ การวินิจฉัยโรค การรักษา และการป้องกันโรค

นวลน้อย วงศ์สุคนธ์และคณะ (2535) ศึกษาเรื่องชีวิต ความรู้ และการป้องกันตัวเกี่ยวกับกามโรคและโรคเอดส์ของหญิงบริการในสถานเริงรมย์ประเภทโรงแรม โรงน้ำชา และนางทางโทรทัศน์ เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า หญิงบริการส่วนมาก เคยมีประสบการณ์การเรียนรู้เรื่องโรคเอดส์จากโทรทัศน์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และเพื่อคุยกันตามลำดับ

พรรษดี อินทรโกเศศ และคณะ ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับโรคเอดส์และการทำแท้งในหญิงตั้งครรภ์โรงพยาบาลเลิดสิน พบว่า ส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารโรคเอดส์จากโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และมีความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับโรคเอดส์ในทางลบ ปัจจัยเสี่ยงต่อการติดเชื้ออาจเป็นปัจจัยเสี่ยงของสามี ถ้าเลือดมีเชื้อเอดส์ กลุ่มตัวอย่างจะมีความรู้สึกทั้งตกใจ กลัว และห่อหุ้ม แต่ส่วนใหญ่จะปรึกษาแพทย์และมีความเห็นว่า การทำแท้งเป็นการช่วยชีวิตทารกจากโรคเอดส์

เกศินี จุฑาวิจิตร (2533) ศึกษาเรื่องการศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ติดเชื้อเอดส์ในระยะเวลาที่ไม่มีอาการกับครอบครัว พบว่า ผู้ติดเชื้อเอดส์ส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่กับครอบครัว ส่วนผู้ที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับครอบครัวนั้นเป็นเพราะสาเหตุอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อเอดส์ ผู้ติดเชื้อเอดส์ส่วนใหญ่ปรับตัวได้จนอยู่ในสภาพที่ยอมรับความเป็นจริงและแม้จะมีความวิตกกังวลบ้างแต่ก็ไม่ได้เลือกที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในชะตากรรมเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีความคิดที่อยากจะทำประโยชน์ให้กับสังคมอีกด้วย ผู้ติดเชื้อเอดส์และครอบครัวส่วนใหญ่เปิดรับข่าวสารทั่วไปทางหนังสือพิมพ์มากที่สุด สื่อที่เปิดรับน้อยที่สุดคือ ภาพยนตร์ แทบทั้งหมดได้รับรู้เรื่องโรคเอดส์จากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ สื่อบุคคล ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์และเพื่อน

สมชัย จันลองจับจิต (2539) ศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของหนังสือการ์ตูนและจุลสารในการให้ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์และทัศนคติที่มีต่อโรคเอดส์ของนักเรียนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า หลังจากอ่านหนังสือทั้งสองประเภท นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์เพิ่มขึ้นและมีทัศนคติต่อโรคเอดส์เหมาะสมมากขึ้น ตัวแปรระดับชั้นเรียนเป็นตัวแปรเดียวที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ที่เพิ่มขึ้นและทัศนคติที่เหมาะสมมากขึ้น

วินัส เจิตจรรยาพงศ์ (2541) ศึกษาอิทธิพลของการใช้ความน่ากลัวในภาพยนตร์โฆษณาต่อต้านโรคเอดส์ต่อกลุ่มผู้มีความเสี่ยงสูง ผลการวิจัยพบว่า ระดับความน่ากลัวในภาพยนตร์ต่อต้านโรคเอดส์ที่แตกต่างกันจะมีอิทธิพลต่อผู้รับสารให้เกิดความกลัวโรคเอดส์แตกต่างกัน สื่อที่ใช้ระดับความน่ากลัวสูงจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อที่ใช้ความน่ากลัวระดับปานกลางและต่ำ แม้ว่าจะไม่สามารถหยุดพฤติกรรมล่าสอนทางเพศของกลุ่มตัวอย่างได้ แต่ก็มีแนวโน้มทำให้เกิดพฤติกรรมป้องกันมากขึ้น ผู้ร่วมสนทนากลุ่มมีความเห็นว่าความน่ากลัวในงานรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ควรนำเสนอข้อเท็จจริง ข้อมูลทางวิชาการ หรือการใช้อารมณ์ความรู้สึกของผู้แสดงจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้ภาพประกอบที่แสดงถึงความน่ากลัวของโรค ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อเอดส์เห็นว่า การใช้ความน่ากลัวในสื่อเอดส์จะมีผลเสียมากกว่าผลดี ผู้ติดเชื้อไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม แต่ก็เห็นว่า สื่อเอดส์ที่มีความน่ากลัวระดับต่ำน่าจะเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพได้